

1924

LITOPYS

No. 2

UKRAINISCHE ANNALEN FÜR POLITIK, LITERATUR UND KUNST
ANNALES UKRAINIENNES
DE POLITIQUE, DE LITTERATURE
ET D'ART
THE UKRAINIAN ANNALS
OF POLITICS, LITERATURE
AND ART

ЛІТОПИС

ПОЛІТИКИ, ПИСЬМЕНСТВА І МИСТЕЦТВА

ТИЖНЕВИЙ ОГЛЯД ПІД РЕДАКЦІЄЮ
С. ТОМАШІВСЬКОГО

НАКЛАДОМ ВИДАВНИЦТВА „УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО“ В БЕРЛІНІ

x

Книжка I

Субота, 5-го січня 1924

Зшиток 2

Містить:

ЧОРНИЙ РІК В ІСТОРІЇ НІМЕЧЧИНИ	17
З ГАЛИЦЬКОЇ ТРАГЕДІЇ	18
У НАРОДУ ДІДИЧНОЇ МУДРОСТІ В ПОЛІТИЦІ .	19
РУЇНА ЕВРОПЕЙСЬКОЇ ЦІВІЛІЗАЦІЇ? — I. Кревецькою	21
МАРКО БОВЧОК — Б. Лепкою	23
РОСІЙСЬКІ ІСТОРИЧНІ ЖУРНАЛИ В 1922—1923 РР. — I. Кревецькою	25
КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ В 1923-ІМ Р. — Л. Волох	26
MISCELLANEA	19, 25—26, 28—29
РІДНИЙ УЛИК — Ред'ярда Кіллінга	30
НА СВЯТИЙ ВЕЧІР — В. Лепкою	32

Образковий додаток

„Ukrainske Slowo“

Buch- u. Zeitungsverlag G. m. b. H.

Berlin-Schöneberg

Hauptstraße 11 Tel. Stephan 1445-46

„ЗОЛОТІ ВОРОТА“

Альманах Січових Стрільців

Редактував Комітет під проводом Івана Кедрина-Рудницького

35 аркушів великого формату (4⁰) появиться з початком лютого
НАКЛАДОМ ВИДАВНИЦТВА „УКРАЇНСЬКОГО СЛОВА“ В БЕРЛІНІ

ЗМІСТ АЛЬМАНАХА:

I. Передмова від Редакції.

II. Січові Стрільці.

Воєнно-історичний нарис. Написали:

- I. частину — Василь Кучабський;
- II. частину — генерального штабу генерал-хорунжий Марко Безрученко.
- E. Коновалець. Причинки до історії ролі Січових Стрільців в українській революції.
- B. Старосоцький. До ідеологічної історії стрілецького руху.
- B. Кедровський. Початки організації української армії.
- M. Лозинський. Українська державність за Гетьмана Г. Скоропадського.
- M. Капустянський. Світова війна і наша визвольна боротьба.
- B. Садовський. Армія і нація.
- B. Сальський. Армія. (Національна, регулярна і демократична армія підставою української державності.)
- I. Бочковський. Національні легіони в історії визвольних змагань поневолених націй.
- M. Возняк. Визвольна легенда.
- M. Галуцинський. Значення геройської традиції.
- I. Крипякевич. Біла Церква (історичний нарис).
- Ілько Борщак. Початки української військової дипломатії.

III. Літературна частина.

- Остап Грицай. Лицарству України (вірш).
- Марко Черемшина. Туга (опов.).
- Джіакомо Леопарді. О, рідний краю май... (вірш). Переклав Мих. Рудницький.
- Моріс Метерлінк. Геройство (опов.). Переклав Мих. Рудницький.
- Василь Пачовський. У квадраті смерті (вірш).
- Осип Маковей. Із записок учасника світової війни. (Оповідання з ілюстраціями).
- Уот. Уйтман. Бийте! Бийте! Баркани (вірш).

Проспер Меріме. Добуття редути (опов.).
Переклала М. Струтинська.

Ольга Кобилянська. „Зійшов з розуму...“ (опов.).

Детліф фон Ліліенкрон. Спомин (вірш).
Переклав Остап Луцький.

Юліан Опільський. Яничари (1907) (оповід.).
Думки Наполеона.

Томас Гарді. Легенда з 1804 (оповід.).
Перекл. Роман Гайдук.

Роман Купчинський. Дума про смерть Хведора Черника (вірш).

Клим Поліщук. Лицар абсурду (Із днів сучасного). Оповідання.

Михайло Рудницький. Герою впавший в бою (вірш).

Густав Фльобер. Сцена з французької революції. Перекл. Мих. Рудницький.

Ол. Бабій. Прийдуть до Вас...
Богдан Лепкий. Хочу побачити її (опов.).

Еміль Вергарн. Сьогодні (вірш). Перекл.
Остап Луцький.

Джозе Марія де Гередія. Вечір по битві (вірш). Перекл. Мих. Рудницький.

Антін Крушельницький. Смішний епізод (Правдива історія з недавного минулого). (Опов.).

О. Олесь. Сон під Крутами (вірш).
В. Гюго. Мазепа. Вірш у перекладі Мих. Рудницького.

IV. Важніші дати й випадки з життя й діяльності Січових Стрільців.

Реєстр старшин Січових Стрільців.
Список поляглих С. С.

V. Некрологи.

VI. Бібліографічний відділ.

В. Дороженко. Січове Стрільцтво в літературі. (Бібліографічний огляд літератури до історії Січових Стрільців.)

VII. Список ілюстрацій.

Зміст.

Книжка багато ілюстрована й матиме коло 200 ілюстрацій в тексті; обортку, вінети, заставки, ініціали й кінцівки роботи ар. мал. Павла Ковжуна; крім цього відбитку Памятної Медалі Українських Січових Стрільців, 9 великих кольорових образів I. Іванця, Л. Перфецького й П. Холодного (м. і. Повстання у Київі, Смерть Черника, Баталістичні образи, портрет Мазепи), 7 великих табльо з фотографічними знімками а) Стрілецької Ради в ріжні часи; б—г) визначніших підстаршин Армії У. Н. Р.; д) деяких підстаршин Січових Стрільців; е) деяких визначніших старшин Галицької Армії і е) деяких поляглих чи померлих Січових Стрільців; 29 воєнних плянів та нарисів і т. д.

Книжка коштуватиме:

в картоні дол. 15.—
в оправі „ 25.—

в полотняній оправі дол. 35.—
люкс. видання, опр. в півшкірок „ 50.—

ЛІТОПИС

Кн. I

Субота, 5-го січня 1923

Ч. 2

Рукописи і листи у редакційних справах посылати: Berlin - Schöneberg, Hauptstraße 11
Право передруку застережене — All articles are copyrighted

Чорний рік в історії Німеччини

ТАКИЙ був 1923. Німеччина в ньому програла третє війну. Перший раз — ту велику світову війну, що закінчилася була перемирям 9-го листопада 1918; другий раз — тяжке хоч безкровне змагання за умови миру, закінчене версайським трактатом 28-го червня 1919; третій раз — останню боротьбу за басейн Рура, доведену до капітуляції 26-го вересня 1923. Всі три війни, ведені ріжкими засобами — військовими, дипломатичними і моральним відпором — скінчилися катастрофами, про які не можна сказати, щоб перша з них була найтешча, а остання найлегча. В дійсності, становище Німеччини, міжнародне і внутрішнє, за сі пять літ, падало все нище і нище, поки з переможеної, що правда, все-ж таки спосоної і респектованої могутності Німеччина не переміnilася у розстроний, безсилий і маловажений організм, якого найблища будущина під зловіщим знаком питання...

На примірі Німеччини, історія дала й дас потрясаючу вимовну лекцію своїх законів, чи може примх. Мало не половину століття клав Фридрих Великий основи під нову Німеччину, поверх 20 літ будував на тому підліжку зелізний Бісмарк і створив першокласну світову державу; і все те, продовж кількох років, обернулося в сумну руїну... Сьогодні Бісмаркова спадщина мабуть у гіршому становищі як було 70 або 180 літ тому. В дійсності, нетільки одноціла німецька імперія перестала *de facto* існувати, а й історична основа її — пруська держава поважно загрожена. Певно, історія ще не сказала своєго останнього слова, її ритм усе ще бере товчок із непроглядно таємних глибин планетарно-людського істнування; та все-ж таки — та все-ж таки не космічні сили роблять історію, а самі таки люди, і то не *species* людина, а індивідуум чоловік — X, Y, Z. І як приймаючи Провидіння без вільної людської волі, руйнуємо основи етики, так заперечування індівідуальності в історії, її заслуг і провин виключає політику, і як знання і як мистецтво, роблячи з її царини бездушне жировище галапасів.

Виходячи з того становища, що історію роблять люди, і що вони-ж роблять її добре або зло, гарно або погано, зустрічаємося передусім з питанням: невже справа Поруя 1923-го р. була неминучим наслідком програної війни і необхідною послідовністю версайського міра? В урядових заявах, у політичних дебатах, у публіцистиці подибуємо майже всюди потакуючу відповідь, однаке тим не менше вона невірна. Насувається порівнання між Німеччиною 1918—1920 і Францією 1871-го р. Полішім на боці Вільгельма II і Наполеона III, Поенкаре і Бісмарка, франкфуртський і версайський трак-

тати; поза подібностями їй окремішностями сих осіб і фактів ми бачимо одну велику ріжницю у психології переможених сторін, тоді Франції, тепер Німеччині. Тодішні Французи дуже скоро з'ясували собі, що вони побиті, самітні, світові байдужні, що їм необхідно зробити чималі жертви, виконати як можна скоріше накинені зобовязання, почати на-нова невтомну працю над направою раніших помилок та — терпеливо чекати слушного часу, коли богиня Історії знов усміхнеться їм.

Німці натомість дійшли до почуття того самого політичного реалізму що-тілько по п'яти літах — під кінець 1923-го року! Звісно, французької катастрофи 1871-го р. не можна рівняти з німецькою 1918-го, і поведінка переможців по обох війнах була неоднакова, та все таки інтересно знати, що саме спиняло Німців на шляху до сього пізнання дійсності? Дві головні сили спиняли їх. Наперед, сей вроджений нахил до самообману, ілюзій щодо поглядів, бажань, симпатій, змагань життєвих потреб і дійсних сил інших народів, з яких одні, мовляв, бояться, другі люблять і потрібують нас..... Ся вдача велика Німцям вірити, що „право на самовизначення“ і ріжні „пункти“ справедливого міра видумані на те, щоб ними користувалися не переможці а побіжені; що хто сам зложить зброю, той не зазнає страшного *victis*; що мірілом міжнародних взаємин є не власний інтерес даного народу а вимоги сентиментальної справедливості; або що інтерес Німеччини покривається з інтересом більшменш усього світа. Українче, чи треба тобі ще ширше пояснити подібну вдачу?¹ Досить, що до самих останніх часів переважна частина німецьких політиків не вірила у страшну серіозність „неможливих“ постанов „неможливого“ версайського міра й отямилася що-тілько тоді, коли перед ними стануло марево іншого ще страшнішого міра, якого можливість доказала історія, — міра вестфальського з 1648-го р.!

Друга сила, що п'ять літ заслонювала німецькі очі від дійсності, то переконання великої частини громадянства, тої саме яка опинилася при кермі, що програна війна і нечуваний тягар мирових зобовязань маловажні в порівнанні з благодатьми внутрішньої революції і її здобутків. Сі своєрідні Kriegsgewinner-и п'ять довгих літ вмовляли в себе й у все гро-

¹ Рекордову памятку в сім напрямі дав нам один з наших учених; він уже безліч разів „доказав“, що державна самостійність України — великої, малої і середньої, як хо че — лежить у „дійснім“ інтересі всіх народів Європи і світа не виключаючи Московщини, Польщі, Румунії і ... Патаюні.

мадянство, що революція 1918-го р. — кість від кости і кров від крові погрому і перемиря — відкрила нову, крашу еру німецької історії, еру правдивої волі і більшого добробуту¹. Значить, хто цінив пореволюційний лад у Німеччині, той мусів відчувати у глибині душі щось неначе вдячність усім тим подіям й обставинам, що привели до нового ладу. Все те довело до парадоксу, — до віри, що можна (і треба) було програти велику війну, взяти на себе нечувано тяжкі зобовязання, щоб менше працювати (8 годин замість давніх 10) і мати у себе „найкраще у світі“ соціальне законодавство, яке одну половину людності перетворює у добре платну бюрократію, а другу у рентіерів на громадські кошти. Звісно, такий політичний абсурд мусів раз скінчитися; він тревав уже за довго. Зворот принесла справа Поруя, що завела Німеччину на сам край пропасти.

Без сумніву, ніхто в Німеччині, рік тому назад, не бажав собі окупації басейну Рура Французами; однаке було чимало таких, що думали, що ся окупація мусить скінчитися французькою невдачею та у своїх наслідках довести до ревізії версайського мира. При сім раховано на невичерпану моральну силу пасивного опору німецької людності, на невмілість Французів опанувати й експлоатувати складну промислову механіку Поруя, та вкінци на неминучу і скору інтервенцію інших держав. Всі ті рахунки завели однаке немилосерно. Замість сподіваних користей прийшли: повне знищенння німецької валюти, руйна державних, краєвих і громадських фінансів, остра господарська криза, безробіття, соціальні конкульсії, марево большевизму, моральний розстрій, змагання до відокремлення поодиноких країв і провінцій, фактичне відорвання Заренської обlasti, байдужність інших держав і т. ін. Все те виявилося в самих дванацять годин, в останню хвилину перед непроглядною катастрофою; однаке все ще досить рано, щоб почати зворот, хоч оплачений безповоротними стратами. Про сей процес оздоровлення, який почався та якого розміри, вигляди й успішність ще закриті перед нами, говоритимемо іншим разом; тут обмежимося підкресленням деяких висновків з політичного досвіду Німеччини в тім чорнім році.

Сьогодні не може бути жадного сумніву, що вся рурська політика уряду Куна була одною великою політичною помилкою, побудованою на хибних міркуваннях. Та з другого боку несправедливо було-б скидати всю вину на самого тілько Куна, як тепер часто чути в Німеччині. В дійсності відповідальність за сю помилку двигає все німецьке громадянство, всі його верстви і всі партії, від крайніх правих до найкрайніших лівих. В перших місяцях сей політики була тілько одна думка, одна воля, одно одушевлення й одна надія, в супереч осторогам прихильної англійської преси; розбіжність почалася тілько тоді, коли невдача стала без-

¹ І знов думка повертає до земляків. Чи-ж нема у нас таких, що не позволили-б жадній Божій силі вимазати з буття все те, що спало на український народ від 1918-го р.? *Pereat populus, fiant principia potestatem ferentia!*

сумнівною. Ось і зайвий раз наука, що одностайній настрій, однодушне хотіння, одноцільний фронт зовсім не достаточні, щоб дану політику оправдати або її обезпечити успіх; часто, дуже часто буває, що одиноко розумна і корисна не така політика, не така тактика, що її бажає „вся нація“, а тільки та, що її дораджують одиниці, буває й чужі, дарма що вона непопулярна та своїм прихильникам все крім популярності і дешевих лаврів приносить. Се що-тілько історія оцінює і будущі покоління розуміють.

З галицької трагедії

Es kann das Volk sein eigener Tyrann sein und es ist es oft gewesen.
Börne

Що сталося з українським „Піемонтом“ за останніх десять літ? Чим була Галичина до 1914-го між українськими землями і в українськім національнім життю, а чим вони тепер? Не перецінюючи передвоєнного „золотого віку“ (ся фраза була авторитетно вжита у нас ще 1916-го р.) і не прибльшуючи чорних красок сьогоднішньому лихоліттю, кождий обсерватор, з самого першого разу, додгляне і додглянути мусить величезну ріжницю у становищах Галичини, тоді і тепер. Самі-ж Галичане краще інших видять се, відчувають і на зверх виявляють. Кождий приїжджий з Подністров'я, кождий приватний лист звідти, кождий допис присланий в редакцію закордонного часопису, кожде число органів краєвої преси — все те говорить одним спільним тоном, хоч ріжними словами і фразами, — тоном, в якому почувається S. O. S. Сього знаку крайної небезпеки не заглушують й окремі голоси бадьорості, самопевності і безжурності; бо в людській природі нераз зустрічаємо, що в однакових обставинах зроджені однакові почування виявляються в суперечніх формах...

Пригадаймо собі, як то в часі світової війни Галичане залюбки говорили: „Як-не-будь скінчиться війна, наше становище після неї може бути тілько краще від сучасного.“ Присім вони уявляли собі дві можливості закінчення війни, відкідаючи завзято третю, — сю саме що й дійсно прийшла. У тій весніній філософії лежить одна з причин нашої невдачі; що ми були неначе судно без кермі і весел на розбурхані морі. Ще поки наш передвоєнний національний дорібок був у своїй основі ненарушеній, поті можна було себе обманювати і не вірити в серіозність нашого національного становища; та коли таяння нашого „стану посідання“ стало очевидне навіть найбільше короткозорим, коли перспектива повного обідніння і всебічної безправності зарисувалася й перед найбільшими оптимістами, — настрій громадянства прибрався усіми ознаками розвалу, деморалізації і самопоїдання — проявами, що мусять бентежити кожного Українця й навівати йому дуже сумних думок про те що далі буде з недавним „Піемонтом“ України...

Та поперед усього настірливо виринає у нас питання: Невже мусіло дійти до сьогодніш-

ного стану? Невже не було в наших власних силах відхилити найгірше і надати обставинам дещо інший характер? А як так, то чому ми не покористувалися цею можливістю? Не станемо тут зупинятися на фактичних помилках нашої національної політики в останніх 5—10 роках, — на се прийде інша нагода; натомість добре було-б подумати про деякі основні причини безуспішності нашої політики і звязаної з нею катастрофи. І се поле дуже широке і воно вимагає ширшого аналітичного розгляду, що виходить поза межі сеї статті; тому на сьогодні обмежимося тілько до одного боку національного життя Галичини, в критичній моменті її історії 1918—1923, — до ролі преси.

* * *

Перед нами новорічне число „Діла“ з його передовою „На порозі нового року“. Читаемо там м. ин. таке:

„Бути українським публіцистом у ниніших умовинах це одно з найбільше невдячних завдань у суспільній діяльності. Не тільки матеріально, але й морально. Наше громадянське життя розлітається мов лахміття на обривки груп, гуртків і комітетів, яких провідники хотять наслідувати геній Леніна або Мусоліні. І публіцист, який уважає своїм першим обовязком дати вірний образ суспільності в її змаганнях, поєднати свободу критики з громадянською відповіальністю — перший паде жертвою людей, що виступають проти свободи слова і збірної виміни гадок.“

Без сумніву, дуже важкі слова і дуже характеристичні для сучасного моменту українського життя в Галичині. Вони просто говорять, що тамошня преса у повному занепаді й дегенерації. Бо-ж не все так було, як у горі змальовано. Були часи, і то не такі давні, що само прим. „Діло“ вважалося найінтелігентнішим і найліпше редактованим органом преси у Львові; були часи, де воно було безсумнівним „властелином душ“ земляків, яким ні-трохи не лестило, а при ньому вся конкуренційна преса була безсильна і без впливу. Бути українським публіцистом у ті часи, не було, що правда, таким почесним званням як прим. в Англії, однаке ніхто з тодішніх редакторів не написав би був, що його завдання морально невдячне. А свобода думки, слова і критики була в умах громадянства так глибоко вкорінена, що годі було уявити собі, щоби за чесне користування сим самозрозумілим правом мав хто „ладати жертвою людей, що виступають проти свободи слова і збірної виміни думок“, а сам орган — жертвою бойкоту, організованого (нечувана річ колись!) академічною молоді!

А все-ж таки до цього дійшло, і дійсність мабуть ще сумніша ніж можна-б витягнути з новорічних жалів „Діла“. І не можна сказати, щоб се були тілько індивідуальні прояви, звязані сяк чи так з самим тілько головним львівським органом. Ні, се прояви типові, і сьогодні кождий непродажний публіцист і кождий незалежний часопис *mutatis mutandis* міг би подібно писати як ось редактор „Діла“. І як се сталося, що наше громадянство, що 99,99% своєї політичної мудrosti бере з своеї

таки преси, стало таке нетolerантне, засліплене і всякій демагогії податне? Та-ж до дуже недавна був у Галичині тілько один-однісійський орган прилюдної думки, і ним було... „Діло“, хоч часом під псевдонімом! Коли отже хто навчив наше громадянство нетерпимості, некритичності, фразерства і нещирості, то хиба той самий орган, що сьогодні збирає плоди своєї ранішої тактики.

Бо се не велика заслуга стати прихильником свободи слова і виміни думки та плекати (дуже обмежений) критицизм у національно-політичних питаннях — що-тілько після 14-го березня, значить тоді, коли жадним лібералізмом не направиши лиха, заподіяного відворотними принципами, практикованими до того часу. І тому треба мати дещо зрозуміння для теперішньої поведінки одної частини галицького громадянства, зокрема молоді. На дні цього бунтарства проти „Діла“ лежить не так нехіть до його нового (дуже неясного і повного суперечностей) курсу, як більше відплата за старий курс до 14-го березня, коли саме найбільше треба було чесності, прозорості, контролі, критицизму і реалізму в національній політиці та остороги громадянства від обману, самодурства і дурних учинків. Се пімста за розвіяні мрії і злуди, витворені не самим громадянством, а його провідними сферами, в першій черзі — пресою. Що се громадянство, відвертаючися від „Діла“ іде за голосом тих, що більш або менш зручно переймили його ранішу тактику, — то психологічно цілком зрозуміле. Побажати-б тілько, щоб друга „лекція“ було коротша і — успішніша. За нею прийдуть до голосу ті, в бік яких було спрямоване пресове дуло терористів з обох епох галицької історії: перед 14-им березня і після нього.

ВІЙНА І МИР. Кождий нарід має границю, що поза нею не відержує терпіння нещасливої війни. Ся границя лежить неоднаково далеко, в залежності від внутрішньої сили держави, від сили її проводу і від характеру народу. Та коли вона вже осягнена, то й наймогутніший володар не всілі продовжувати війну; державний розум велить йому дбати про заключення миру, поки ще не дійшло до крайності.

(Блюм, 1906)

У народу дідичної мудрості в політиці

ЧИ Англійці все ще мають право на сей epitheton ornans? Що вони мали його, і всеціло заслугували того, до світової війни — не може бути жадного сумніву. Ні дипломатична підготівка війни, ні її вибух, ні перші два роки крівавих змагань не зменшили сеї старої поваги. Перші сумніви прокидаються тільки під кінець 1916-го, коли керма британської імперії перешла в руки Лойд-Джорджа і коли з його вимовних уст упало слово: *knock out* — безпощадна боротьба до загину! Сей горячекровний Кельт, що тілько дуже недостаточно втягнув у себе досвіду й духа дідичної політики В. Британії, натомість увілляв в неї

чимало пристрасти і темпераменту, означає ма-
буть зворотний пункт в історії першої світової
нації. Правда, по нім прийшли до керми люде-
иншого крою, що змагали до відвоювання для
думки ранішого почесного місця в політиці¹,
однаке — неваже раз пущене в рух історичне
колесо так легко завертается назад? Тимчасом
сталися події, яких уже жадна людська сила
не вимаже з історії і з політичної дійсності.
Воєнна інтервенція Америки, революція і розвал
у Росії, Німеччині й Австрії, версайський мир
і всі його побічні явища і наслідки — усе те
має своє жерело в отім критичнім моменті
1916-го р. Тому щонайменше дивно, як той-же
Лойд-Джордж жаліється сьогодні, що „тепе-
рішня епідемія обезцінювання британської дер-
жави може бентежити“. Сеж наслідки його
політики!

З усіх новоєнних недуг, Англії дошкулює
найбільше безробіття, і всі її правительства, з
самого Лойд-Джорджа почавши, продумували
всякі ліки й піднимали всякі зусилля для його
викорінення. Одним із „певних“ способів,
поручуваним горячо Лойд-Джорджом, було
навязання торговельних зносин з совітською
Росією, що однаке ні крихітки не зменшило
англійського безробіття. Останнє консервативне
правительство, Болдвина, рішилося тому на
радикальний, однаке більше механічний лік:
охоронне міто на витвори закордонного про-
мислу мали-б підняти активність рідного про-
мислу і дати працю безробітним. Чи думка
була вірна, годі сьогодні сказати; її оправданість
або неоправданість могла виявитися тілько
після переведення в діло. І Болдвін, маючи
за собою сильну більшість у парламенті, що-
тілько однорічнім, міг робити сей експеримент,
не журячися думкою політичних противників.
Та сей „останній парламентарист“ хотів звязати
з своїм іменем усі чесноти парламентарного
систему правління, і — чого не зробив би був
ні-один не-англійський політик (і Лойд-Джордж
також ніколи!) — розвязав відданий собі парла-
мент, щоб дати змогу красви виявити, у нових
виборах, свою думку про охоронне міто. Сей
відклик до народу, який у 99% ніколи не збагне
тайни охоронних міт і завсіди піде за при-
наднішими клічами, навчив, що чесність у по-
літиці не все здобуває признання... Консервативна
партія зійшла з безоглядної більшості у
парламенті на відносну тілько. Ось і правитель-
ственна криза, що почалася по виборах 6-го
грудня.

Чи тілько правительства? Чи питання
тілько в сьому, хто буде наслідником Болдвіна
на уряді прем'єра, Макдоналд чи Аскіт, і який
новий лік продумає він на безробіття? Міркуючи
з усього, криза не обмежиться до самих тих
т. ск. чергових справ, а сягне далеко далі.
Поперед усього сам парламентарний систем — сі
історичні гордощі британської нації — опинився
в критичній моменті. Правду сказати, поза
Англією перешкідливий парламентаризм не вия-
вив ніде животворної сили і сьогодні належить
до політичних пережитків, часто без чести й
новаги; та у своїй батьківщині довго не під-

¹ Ось що писав про Лойд-Джорджа один з його
прихильників: „Якщо думка є недугою, то він най-
здоровіший з усіх людей.“

давався руйнічому впливови часу й обставин.
Тепер же, здається, йому і тут не минути долі всіх
людських установ. Поперед усього, новочасне
національне життя стало занадто складне, щоб
старі законодатні методи з всенародними вибо-
рами могли з успіхом керувати ним. Далі, парламентаризм, установа наскрізь політична,
при сучаснім розвитку господарських і соціаль-
них обставин, перестав бути тою сочкою, де
сходиться і перетворюється все проміння на-
ціонального організму. Доси англійська нація,
під політичним оглядом, ділилася на два обози:
консервативний і ліберальний, що безнастанно
змагалися за владу, і здобуваючи раз сі, раз ті
при виборах більшість, чергувалися при кермі —
в безсумнівну користь державі. Ся простота
політичного почування, думання й (виборчої)
акції знайшла була свій вислів в одного поета:

For every boy and every gal
who's born into the world alive
is either a little Liberal
or else a little Conservative¹. (Gilbert)

Сьогодні, сей політичний дуалізм захитаний у
своїх основах. Другою з порядку партією по
консерватистах є сьогодні не ліберальна, а робіт-
нича („партія праці“), значить — не раг ex-
cellence політична, а суто економічно-соціальна.
Дотого, в останніх часах вона набрала чимало
прикмет соціалістично-революційних, доси її
чужих. А тріалізм се пута парламентаризму;
володіння політичної більшості мусить уступи-
ти місце парламентарній колоді, званій коалі-
ційним системом, а в остаточнім висліді вести
до диктатури. Сього не минути, видно,
ї правітчині парламенту.

Зріст „партії праці“ до становища другої з
черги парламентарної фракції і до звязаного з
ним характером ролю „опозиції Його Велич-
ності“ викликав був справжній переполох в
обох історичних партіях. По традиційному
звичаю, в разі уступлення старого уряду, голо-
ва опозиції мав би дістати від короля мандат
утворення нового уряду, можливого розпуску
парламенту, переведення нових виборів і т. і.
Коли-ж у гру входить такий політичний новик
як партія праці, і коли в ній помітні признаки
течій і змагань, які недвозначно і сумно виявили
себе діяльно в Росії, Німеччині й інших країнах,
то не диво, що вигляди „скоку у темряву“
можуть бентежити британського патріота. Та
по початковім переполосі перемагає загальна
думка така, що не слід уживати засобів для
розриву з дотеперішнім звичаєм і припинити
новій силі нагоду виявити свою політичну
зрілість і здібність правити великою імперією;
в таких обставинах можливо, що наступником
Болдвіна буде лідер партії праці Макдоналд.
В основі сього звороту настроїв лежать два
протилежні погляди: Один з них вірить, що
управа британською державою то такий по-
важний національний храм, що жадний новик
не стане поводитися у ньому як пияць руйнік;
що з переходом влади у руки заступників ро-
бітництва у їх голови увійде й дідична мудрість
britанської нації. Другий же погляд сподіва-

¹ „Бо кожний хлопець і кожна дівчина, що живо
на світі породилися, є або малим лібералом або малим
консерватором.“

ється навпаки, що нова партія, серед якої проносяться східні революційні течії, піде слідом своїх зразків на континенті і в дуже короткім часі довершить повного банкрутства соціалізму, смертельного тому, що якраз у країні „найбільше до соціалізму зрілій“.

В кождім разі будемо свідками інтересного політичного розвитку Англії.

Руїна європейської цивілізації?

„Принцип авторитету є вульним каменем усякої цивілізації. Коли політична система розпадається в анархію, то цивілізація свою чергою бистро розкладається.“

Г. Ферреро

СЛІД звернути увагу українських читачів на одну нову і дуже замітну появу в області європейської історичної літератури, що призначена для широких освічених кругів Заходу, — книжку: G. Ferrero — *La ruine de la civilisation antique* (Paris, 1921. Plon), що вийшла саме також у російському перекладі А. Н. Казнакова і з передмовою проф. Ст. Томашівського, накладом Видавництва „Ратай“ у Берліні¹.

„Вже тоді, коли появлялася частинами в *Revue de deux Mondes* (1920) — читаемо у передмові — ся праця італійського історика звернула на себе загальну увагу. Не тільки тому, що автор її, Гульельмо Ферреро, уже від двадцятьох літ був відомий як першорядний знавець римської історії, але й завдяки тій сміливості й остроумності, з якими він зіставив переходінну епоху упадку античного світа з моментом, який саме переживасмо. Окрім видання сеї праці викликало збільшений інтерес до її сюжету і до проблемів, які торкнув автор. Богато подробиць намальованого ним широкого образу й окремі історично-філософічні будування виступають тепер, три роки після їх першої появи, з такою релєфністю і переконуючою силою, яких вони раніше не могли мати для читача, що не визволився ще від воєнного і революційного психозу. Особливо в тім, що торкається аналогії між долею античної культури і тої, якою наше покоління було таке горде, ми можемо побоватися, що ся аналогія з кождим роком буде ставати нагляднішою... В такий грізний для Європи й її народів момент усі народи повинні пригадати собі стару правду, що історія повторяється“. Вони повинні зрозуміти, що подібні помилки і провини неминуче ведуть до так само подібних наслідків, та що тільки усвідомлення собі сеї правди може зберігти людство від повороту „темних віків“. Се є мета видання отсєї книжки.“

Не маю наміру розглядати зміст книжки Г. Ферреро подрібно. Цікаві читачі зазнаються з ним безпосередньо, прочитавши саму книжку. Тут слід підчеркнути тільки одно: концепцію автора. У протиєнстві до інших істориків обговорюваної епохи, причину упадку античної цивілізації і взагалі всю трагедію

античного світа він виводить із політичної кризи, що почалася в 235-ім році по Хр. бунтом римських легіонів проти імператора Александра Севера, та його смертю. Криза ся виявилася у свідомому знищенню моральної і політичної основи римської конституції — традиційної влади й авторитету сенату, на місце яких не можливо було поставити іншого однакової ваги принципу і джерела влади. Отсюточку погляду автора, що політичні моменти в історії являються рішаючими факторами, і що вони обусловлюють усе культурне і соціальне життя потверджує увесь історичний досвід. І — що мабуть найважніше — досвід останніх вісімох літ.

В чотирьох перших розділах своєї книжки Г. Ферреро оповідає докладно історію політичної кризи в Римі, яку почали 235-го року римські легіони бунтом й убиттям імператора Александра Севера; останній, п'ятий розділ автор присвячує порівнанню III-го й нинішнього ХХ-го вв. До якого висновку веде се порівнання?

Руїна старинної цивілізації була появою дуже складною. Однаке досліди причин, які обусловили її, доказують очевидно, що вона почалася від великої політичної кризи. Ся криза, що викликала ненаправну анархію, по-малу розстроїла античну цивілізацію у всіх її основних елементах. Можливо також означити, в чим ся криза заключалася. Римська імперія пробувала примирити два ріжні принципи влади: принцип монархічний, що був широко розвинувся на Сході: в Малій, Азії, Сирії, Египті, за династій, що панували перед і після західів Александром, та принцип республіканський, що розвинувся в Європі, особливо в Греції й Італії, в установах античного города. Се примирення, символом якого являється imperator або princeps, завсіди було недосконале, бо йому не вдалося означити конституційний принцип, з якого повинна була випливати найвища влада такої республіканської монархії. За принцип сей не служила ні наслідність, як у монархіях, ні правильний вибір з означеню законами і традиціями процедурою, як у республіках. Тим не менш, поки сенат зберігав ще свій старинний престіж і свій величезний авторитет, усі признавали його джерелом законності імператорської влади. Імператор признавався законним з моменту, коли признав його сенат. Таким чином сенатові вдавалося, напротязі двох віків, ціною дуже сильної іноді боротьби й крівавої громадянської війни, забезпечити законне продовження режиму, що був установився. Але, як тільки авторитет сенату був захітаний вступленням на престол Септимія Севера й запровадженням правдивої абсолютної монархії, не залишилося більше ніякого впovні ясного і сильного принципа законності для вибору імператора: ні наслідності, ні вибору, ні затвердження сенатом. Відті криза революцій і війн, яка все зруйнувала.

Таким чином, в основі цього величезного історичного процесу ми бачимо боротьбу двох протилежних політичних принципів, намагання примирити їх, і вкінці взаємне їх зруйнування. Близкучим потвердженням такого історичного погляду є така ріжна доля, що постигла імперії східну і західну. Те що прийнято називати розвалом римської імперії,

¹ Г. Ферреро — Гибел античної цивілізації. Київъ-Лейпцигъ, 1923. Ст. 122, 8°.

є в суті річи руїною цивілізації в західних провінціях. Ослаблена невилічимою анархією, наводнена потоками наїздів, західно римська Європа пустіс, вертає до варварства й розпадається на велике число держав, що на протязі віків мають загальний характер великої пливкості. У противенстві до цього, на Сході імператорська влада на протязі цілих століть відвержує удари долі. Їй удається підтримувати певний порядок, військову силу, традицію культури, спасти ту частину старинної цивілізації, якій удавалося пережити крізу третього століття й яка не надто сильно противорічла християнському духові. Схід може знова стати виховавцем Заходу, що повернув до варварства. А все те завдяки тому, що на Сході тоді принцип влади (в тім випадку: монархічний) був сильніший ніж на Заході.

Зрозумілій отак сей історичний досвід дуже важний для сучасної епохи. Ми знаходимося в положенню, яке на більш обширнім фоні і в більш складних формах представляє глибокі аналогії з описаною епохою.

„Світ іще не замітив політичних результатів, які викликала світова війна незалежно від волі і плянів тих людей, що, здавалося, керували подіями. Він іще не замітив, що в березні 1917-го р. одному з двох політичних принципів, на яких опирався весь суспільний устрій Європи, принципові монархічному, російська революція завдала перший страшний удар; що другий, рішаючий і смертельний удар був йому завданий у падолисті 1918-ого р., коли завалилися імперія Габсбургів і імперія Гогенцоллернів. Він іще не свідомий того, що упадок монархічного принципу в Європі є подією величезної ваги, що ним закінчується політична криза, яка зачалася два століття тому назад, та що Європа знова ризикує, як у третім століттю, залишитися без усякого принципу влади.“

А протилежний принцип, той що повинен був покористуватися результатами руїни принципу монархічного, може він здібний заступити його?

„В сьому нехай буде вільно сумніватися“ — відповідає автор. „Є в західній цивілізації три уряди, що дійсно і виключно опираються на принципі народовлади. Се Швайцарія, Франція і З'єдинені Держави. Та Швайцарія це тільки маленький край, її вона находитися, навіть для маленького краю, в дуже вимкових умовах. Вона отже може служити прикладом тільки в обмежених рамках. З'єдинені Держави доказали, що демократичні установи можуть правити навіть величезною землею, але вони доказали се — в Америці. А Америка не Європа. Франція — велика європейська держава, якою править демократія. Але їй вдалося зорганізувати демократичні установи тільки впертим, часами страшним напруженням, на протязі більш ніж століття, в Європі спокійній і твердій, і жертвуючи для сеї найголовнішої своєї мети багато інших дорогоцінних дібр та інтересів.

„Нічого подібного ми не знаходимо в краях, що поспішно змайстрували стільки республик у 1917-ім і 1918-ім рр. Сі краї з одного дня на другий завели у себе установи, якими до того часу вони погорджували, установи, основані на принципах, що їх вже від 1848-го р. дискредитували події й штучна пропаганда. Яке довірря вони можуть мати до цих принципів?

Демократична республіка для сих народів — се тільки викликана розпукою імпровізація, поза якою лишається тільки груба диктатура сили.

„Доказом служить Росія. Демократична республіка продержалася там вісім місяців, від бересня до падолиста 1917-го р. В падолисті 1917-го р., після дуже короткого панування, народ-самодержець був скинений диктатурую комуністичною партією, чи точніше, маленької олігархії, яка сею партією править. Одним із її перших подвигів був розпуск Установчого Зібрання, після чого почалася скажена нагінка на демократичні принципи Заходу й протиставлення буржуазній ідеології демократії — доктрини диктатури пролетаріату, що є тільки охоронним оправданням режиму абсолютизму. На Угощині республіка попала через деялька місяців під диктатуру пролетаріату на те, щоби незабаром знова попасті під військову диктатуру, яка править нею досі. В Німеччині республіка з трудом безпомічно биться між двома крайніми опозиціями, що зі зростаючою енергією наступають на неї зправа і зліва.

„Так перставляється головна небезпека — каже автор далі — що загрожує в даний момент західній цивілізації. З вимком Франції і Швайцарії, решта континентальної Європи вже не уявляє собі ясно, як вона може і повинна собою правити. Вона вже не вірить в один загально принятій принцип влади. Погружена у велику непевність, вона легко піддається спокусі революційного маячиння та дає втягатися в безумні підприємства. Світова війна полишила за собою богато руїн. Та як мало значать всі вони в порівнанні з тою руїною всіх принципів влади! Коли Європа мала уряди як-так сильні та з загальнопризнатим авторитетом, то праця відбудови була би легка і швидка при тих величезних засобах, якими розпоряджає західна цивілізація. Але знищена війною, втрачена в велике убожество, у боротьбі з найнеможливішими труднощами, викликаними війною — політичними, економічними, військовими і дипломатичними, позбавлена здібних урядів, більша частина Європи легко може попасті в довго триваючу анархію. Що тоді може статися в Європі, дозволяє нам угадати історія III—IV в.

„Небезпека для всіх тим більша, що криза анархії була би з декількох боків богато небезпечніша в наших часах ніж у третьому століттю. Тоді держава і цивілізація розпалися в прияві двох релігійних вірувань, поганства і християнства, що клали границі інтелектуальній і моральній анархії і, посередно, анархії політичній. Кождий чоловік мав тоді по крайній мірі хоч декілька ідей і принципів, що залишалися в його поняттю непохитними, навіть коли цілий світ звалився. Анархія політична, яку міг би викликати в Європі упадок усіх принципів влади, злутилась би тепер з найповнішою умовою анархією, яку Європа коли-небудь бачила. Всяка партія чи група, яка захопила-б владу серед судорогів такої анархії хоч би на один день, вважала би себе в праві передувати цілий світ на нових принципах: і державу, і мораль, естетику, родину і власність. Який розвал міг би вийти від таких спроб! Се ми бачимо в Росії.“

Ів. Кревецький

Marko Вовчок

(Біографічний нарис)

БІОГРАФІЯ Марії Марковичової, авторки знаменитих „Народних Оповідань“, і досі мало відома, повна прогалин і знаків питання. Біографи не вміють певно сказати, де і коли вона родилася, з якого роду походила, чи була Московка, чи Українка, не знають навіть, як писався її батько: Вілінський, Вілинський, Віленський, чи Віленський. Автор найбільшої праці про „Марка Вовчка“, В. Бойко (праця вийшла друком в Київі, 1918) пише: „На жаль, даних про життя М. О. Маркович не так багато, щоб можна було змалювати повну картину її духовного розвитку і точно означити той ідейний зміст, котрий вона завдячує гуртові своїх близьких, чи знайомству з тими чи іншими авторами.“ Той самий автор на кінці розділу про життя знаменитої письменниці говорить: „Біографічних відомостей про життя Марії Олександровни, починаючи з повороту її з-за кордону, незвичайно мало, майже ніяких нема. Відомо, що в кінці 70-х років вона вдруге одружилася з Лобачем-Жученком. Померла вона 28-го липня 1907-го р.“ А не забуваймо, що мова тут про 40 літ життя! Коли-ж до них додамо 15 літ дітоточого дівочого віку Марковичової, то вийде, що 55 літ її біографії можна списати на невеличкій сторінці. А що авторка „Народних Оповідань“ прожила літ 73, так, значиться, тільки 18 літ її життєпису знали ми досі.

Але як знали? Самі сплетні на тему авторства, виїзду за границю, розладдя в подружньому життю, навіть на тему грошей. Бо Марію Марковичеву, це мовчуще божество, як казав Куліш, зразу обкаджено тимівом із десяти кадильниць, а пізніше прямо обкідано болотом; її, „єдину дою Шевченка“, „кроткого пророка і обличителя жестоких, людей неситих“, як наш найбільший поет називав найбільшого мистця української прози. Отсе болото, це павутиння, чуже і брудне, котрим, по словам Франка, обсновано Марковичеву, пообмітав і повикидав покійний Василь Доманицький, а Бойко, вище цитованій праці, пробував до решти розвіяти туман, за котрим скривалася справжня Марія Марковичева. Та повної і певної біографії цеї письменниці ми, як на початку сказано, ѹ досі не маємо. Заки вона появиться, подаю важніші дати з її життя на

основі нових, або невихіснуваних матеріалів. — Марія Марковичева родилася 10-го грудня 1834-ого року в Єлецькому повіті, Орловської губернії, коло села Казакова, в маєтку свого батька. Батько, Олександр Віленський, був „уроженцем західних губерній“, походив отже з України, або з Білої Русі. Може від города Вильни і звався Віленським. Батька свого Марія Марковичева не затямила, але про дядька пише, що він гарно говорив по нашому і співав наших, себто українських, пісень. Мати, по батьку звалася Данилова, а по своїй матері була вона Радзивилівна, себто бабка нашої письменниці походила з князів Радзивилів. Вчилася Марія Марковичева зразу дома, а пізніше в Харкові, в приватнім пенсіонаті. Але не кінчила його, бо мати вийшла вдруге замуж, вітчим прогуляв маєток, пропав без вісти, і Марія мусіла йти жити до своєї тітки Мордовиної (не Мордовцевої, як написав Петров), до Орла. Там вона пізнала Опанаса Марковича і повінчалася з ним зимою 1951-го р., в 16-ім році життя. Того-ж року перейхали молоді Марковичі до Чернігова, де Опанас мав якусь незначну посаду при Губернських В'єдомостяхъ. В Чернігові родилася їм донечка, которая скоро й померла.

Р. 1853-го перенеслися Марковичі до Київа, де їм цього-ж року родився син-одинак, Богдан. Як на престіл ступив Олександр II-й з Марковича знято останки

А хочено, пакі, часче пеште. Спіадіть джу. та чо ви собі думаете, дурлесі мудиши, хріжкух і ю і спідати не хочу! Як спісете чисті обірі дарді? похарчують ти ве во туреці спіадішев! иго до погого, гадиш! Я тоб: дашівлю! А ви чо дивитеся, пушинка на світі ізгаді? що побігічане... на дуріврів, гасінів одгордіні зір спіарію дяді і бі. му сіце од сіми спіарі. Од таңчук славині пакі чисто перевадимів, пакі пакісе!

Ох, брате пеште! чою не буда, аби здобувши пакіса!

4. Грав.
1857.

Уривок рукопису Марка Вовчка („Інститутка“)

кари, яка стрінула його за принадлежність до Кирило-Методієвського брацтва і р. 1856-го став він учителем географії в немирівській гімназії. Тут Марія Марковичева і почала писати свої знамениті „Народні Оповідання“, котрі післала Кулішеві, а він їх видрукував окремою книжечкою 1857-го р. На другий рік появився їх переклад (пера Тургенєва) і велика та горяча стаття про них в „Современнику“ тодішнього „властителя дум“, Добролюбова. 1859-го р. в січні Марковичі перейхали в Петербург, де Марія познайомилася зі славними українськими й російськими письменниками і незабаром стала отсим „мовчущим божеством“, про яке й писав Куліш. На спомин 24-го січня 1859-го р. Шевченко написав їй відомий вірш: „Недавно я поза Уралом.“

В Петербурзі Марія Марковичева занедужала і лікарі вислали її за границю. Поїхала разом з мужем і сином. Була в Дрездені, Берліні, в Гайдельбергу, Візбадені і в інших містах.

Тут стрінула давних знайомих, або придбала собі нових. (Анненков, Бородин, Менделєєв, Герцен, Бакунін, Ешевський й інші.) Муж перебував з нею майже рік і вернув до краю. Марковичева поїхала ще до Остенди і Риму, а потім осіла на довше в Парижі. Тут дальше писала українські оповідання, перекладала їх на московське, та щоб добути гроши на прожиток, працювала також в російських і французьких журналах. В Парижі навчилась по англійськи й по чеськи (французьку мову знамените знала з молодих літ). З кінцем 1866-го року вернула до Петербурга. До мужа не їхала, бо їх дороги розійшлися. Опанас був у Новгороді Сіверським акцизним надзвірателем. Р. 1866-го занедужав і постарався, що його перенесли до Сосниці, блище Чернігова, щоби міг лічитися; в червні 1867 йому погіршилося; він поїхав у Чернігів і там у городській лічниці (де лікаром був Олександр Кониський) помер 31-го серпня 1867.

Вернувшись з-за кордону в Петербург, стрінulaся Марія Марковичева зі своїм первим братом, Д. І. Писаревим, тоді вже відомим ученим-критиком, і разом з ним перекладала Дарвіна, Брема, то-що. Зналися здавна, Писарев був влюблений у свою першу сестру, а вона любила його лише як брата, як умну людину і як товариша праці. Писарев жив у неї в Карльсбаді, коло Дубельна (недалеко Риги) і тут утопився в морі, літом 1869-го р. На цю трагедію і на вплив Писарєва на Марка Вовчка звертали наші критики замало уваги. Згадані переклади потягнули Марковичеву в сторону перекладної літературної праці. Крім того вона зацікавилася жіночим рухом, що під кінець 60-их років став сильніше проявлятися. Це й відтягнуло її від оригінальних писань. Разом з Білозерською видавала „Журналъ Переводовъ“ (1869 і 1870 рік), а від 1869 була співробітницею „Отечественныхъ Записокъ“ („Живая Душа“, „Теплое Гнѣзда“, „Записки Причетника“ то-що).

В Петербурзі пізналася Марія Марковичева з молодим моряком Лобачем-Жученком і одружилася з ним 1871-го року. Він кинув морську службу і записався як студент на технологічний інститут в Петербурзі. Але занедужав і виїхав з дружиною і двома синами (Марковичева мала від Опанаса сина, Богдана, а тепер від Жученка прийшов теж син на світ) на подуднє. Р. 1876-го були в Полтавщині, а 1878 осіли в Ставрополі; 1780-го р. переїхали в Абрав-Люрсо, на берегах Чорного Моря. Тут стрінulaся з Лазаревським, котрий став не той, що був перше і писав на Лобачів-Жученків доноси. Марія Марковичева-Лобач-Жученко їздila в Петербург виправдуватися. 1883 Лобачі-Жученки вернули в Ставропіль, де Марія Олександровна занедужала на серці; 1885 переїхали в Київщину і 9 літ, т. е. до 1893, пережила на селі коло Богуслава. Марія Олександровна тяжко хорувала, усунулася від світа і від людей, стрічалася тільки з київськими штундистами і залишивала етнографичні матеріали. До її сумного настрою причинився також арешт (політичний) її сина Богдана.

В 1893-ім р. переїхали Лобачі-Жученки в Саратов, де мешкав також Богдан Маркович. Тут здоров'я Марії Олександровної поправилося, але про прилюдну працю літературну вона й

чуті не хотіла. Видрукувала тільки деякі переклади з польського і дала дозвіл на „Полное Собрание Сочинений“. В р. 1902/03 поїхала до Києва, зайдла до „Київської Старини“ і відновила літературні знайомства. Конець життя провела на Кавказі, в Нальчику (Терської області). Тут, серед прегарної природи, в ній знову збудилася охота до літературної праці. Написала „Чортову пригоду“, казку „Як Хапко солоду відрікся“ і забралася до великої повісті „Гайдамаки“, которую почала ще колись давно і до котрої довгі літа збирала історичні та побутові матеріали. Не кидала теж українського словника. Муж переписував її рукописи до друку. При тій роботі застала її смерть. Померла дня 28-го червня 1907, пів четвертої з полудня. Похована в городі власної дачі, на місці, котре за життя дуже любила. Вдячний муж поставив на її могилі залізний хрест, на котрім, на емалюваній таблиці, виписано:

„Марко Вовчокъ“
Марія Александровна
Марковичъ-Лобачъ
28 Іюля 1907 г.

Б. Лепкий

Російські історичні журнали в 1922—1923 рр.

РОСІЙСЬКЕ громадянство від давна виявляло чималий інтерес до історичної журналістики. Свідчить про це цілий ряд історичних журналів, які появлялися в Росії ще перед війною 1914. Старі патріярхальні „Русский Архивъ“, „Исторический Вѣстникъ“, „Русская Старина“ — з одного боку, і нові модерні „Былое“, „Минувшіе Годы“ — з другого, отсе що найважніші тільки і найбільш популярні в Росії історичні журнали кінця XIX-го і початку XX-го вв., призначенні для широких кругів російського громадянства.

Та ніколи ще, здається, Росія не була так богата історичними журналами, як в наші часи. Обі столиці — Москва і Петербург — конкурують одна з одною що до їх числа. Коли перша видає „Голос Минувшаго“, „Пролетарскую Революцию“, „Историко-Революционный Бюллетень“ — в останній час переіменовані на „Историко-Революционный Вестник“, „Красный Архив“ і — не називаючі себе журналом, однаке журнал по сути — збірники „Каторга и Сылка“, то другий випускає „Былое“, „Дела и Дни“, „Красную Летопись“, „Архив Истории Труда в России“ і грозить видавати ще „Музей Революции“ і „Литературное Былое“. Прорвінція, свою чергою, намагається не відстati від столиць. Й, що правда, рідко де вдається поставити спеціальні історичні журнали (нам відомий тільки казанський „Пути Революции“), та за те майже в кождім місті РСФСР від часу до часу випускають збірники, присвячені головно історії останнього пятиліття. Такі збірники, насільки нам відомо, з'явилися в Харкові, Нижньому Новгороді, Саратові, Самарі, Рязані, Калузі, Ярославлі, Астрахані, Уфі, Екатеринбурзі, Омску, Ташкенті і т. д.; в ряді інших міст подібні збірники, як повідомляють соцітські газети і журнали, готовляться до

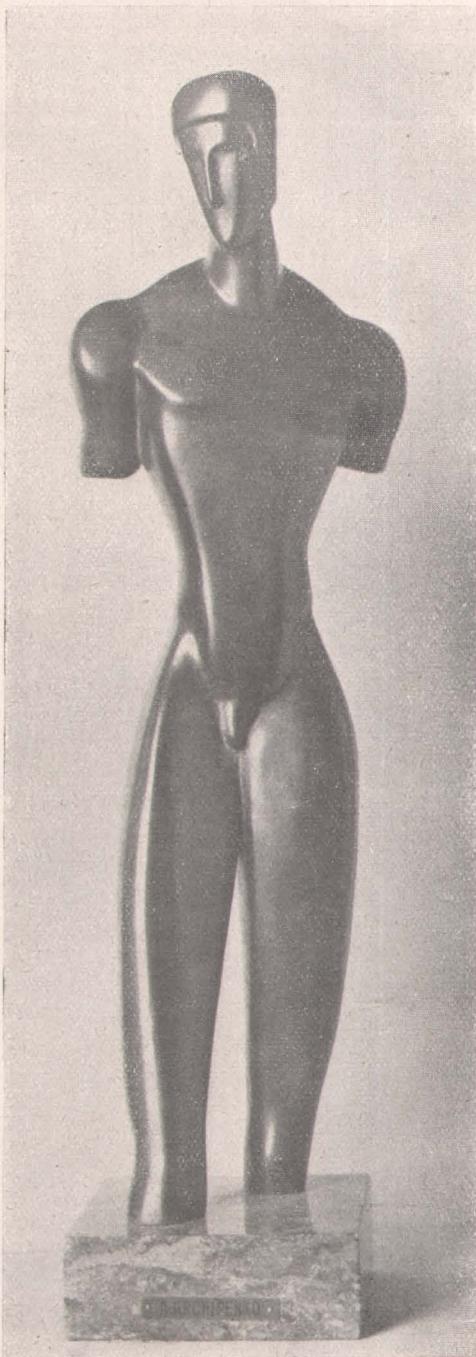
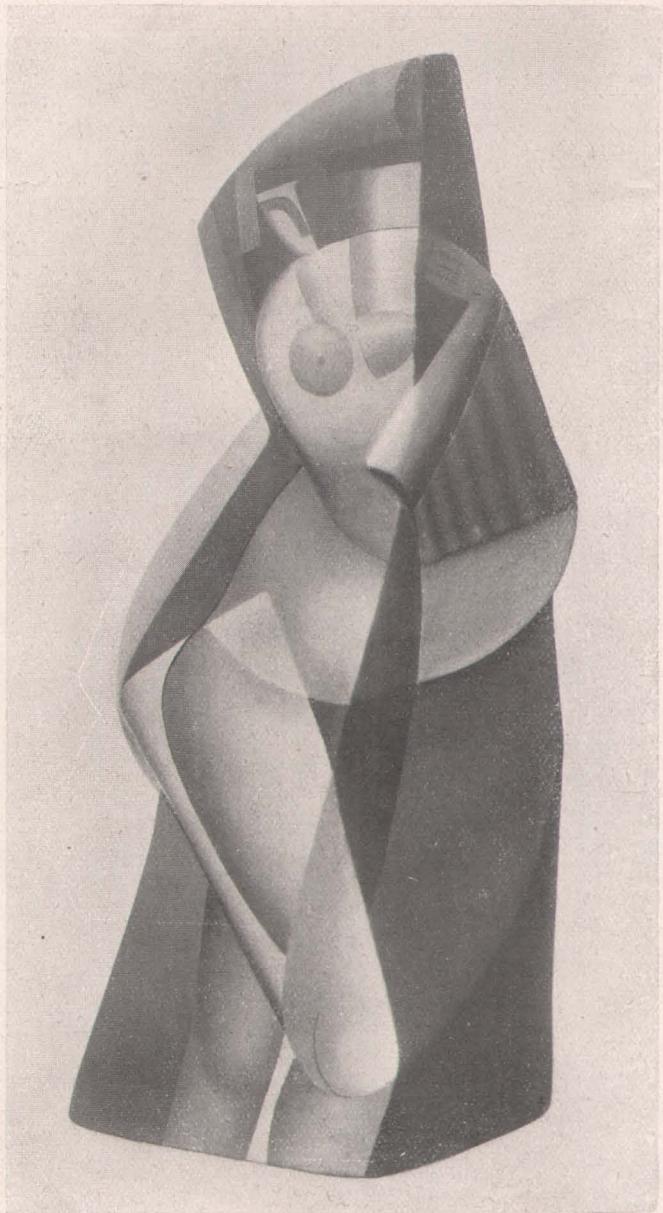

РІЗДВО ХРИСТОВЕ

Альбрехта Дюрера (1471—1528)

Пінакотека в Мюнхені

ОБРАЗКОВИЙ ДОДАТОК ДО „ЛІТОПИСУ“ Ч. 2

Старе і нове в мистецтві

Як відомо, найновіший напрям у мистецтві, визволений з пут традиції, свідомо повертає до найстарших примітивів мистецької творчості. Для зрозуміння його подаємо тут два зразки модерного мистецтва: „Купальницю“ і „Муцину“ нашого земляка-різбаря з європейським ім'ям Архипенка; зразок старинного грецького: „Афродиту в купелі“ Праксителя, та зразок із італійського ренесансу: „Давида“ Мікельанджеля.

З останніх парламентарних виборів в Англії

Виборча відозва консервативної партії (Уніоністів), що заликає виборців голосувати в користь „охорони британської праці від безробіття“, себто на консервативних кандидатів, що ішли з гаслом митової охорони британського промислу. (Диви статтю „У народу дідичної мудрости в політиці“, ст. 19—21.) Фігури на відозві представляють, з правої до лівої руки: а) голову консерватистів, попершого преміера Болдуина з його здоровим парасолем „Охорона“; б) голову лібералів і преміера з 1912—1916 Аспита, під руки з недавним противником-лібералом Лойд-Джорджем (премієром 1914—1922), оба під обдертим парасолем „Вільна Торгівля“; в) голову „Партії Праці“ Макдоналда з червоним прапором „Соціялізм“. Відозва ся — вимовний зразок величного такту у партійній боротьбі, який панує в Англії.

*

Бюст президента Лінкольна

недавно відкритий лордом Керзоном у готелі „Савой“ у Лондоні.

*

Ісмет Паша
голова турецької делегації в Лозанні,

дружина
Кемала Паші

1

Мустафа Кемал
начальний командант турецької армії — як головний комітет для боротьби за заборону алькогольних напітків у Туреччині. Відповідний закон уже ухвалений парламентом, однак переведення його в життя традиційне турецьке.

(Диви статтю „Епілог“, ст. 4)

Рамзей Макдоналд

лідер англійської робітничої партії (Партії Праці — Labour Party), який як голова другої по числу парламентарної фракції, опозиційної до теперішнього консервативного уряду Болдуина, сподівається одержати незабаром від короля місію утворити перший робітничий кабінет. (Диви статтю „У народу дідичної мудрости в політиці“, ст. 19—21.)

*

Міс Рує Мускрат

з індіанського племені Черокі, недавно принята як учителька у Мавнт Голюке Коледж, по студіях в університетах Кансас і Оклагома.

ОБРАЗКОВИЙ ДОДАТОК ДО „ЛІТОПИСУ“ Ч. 2

Технічна школа Амер. У. М. С. А. та українські матуразьльні курси у Вінсдорфі коло Берліна (Диви ст. 29)

1. Засів у господарстві школи

2

2. Засів студентських часток

3

3. Матуранти готують собі обід

4

4. Лектори з матурантами

Сидять зліва: О. Бауерштейн, В. Доманицький

5

5. Виклад математики для матурантів

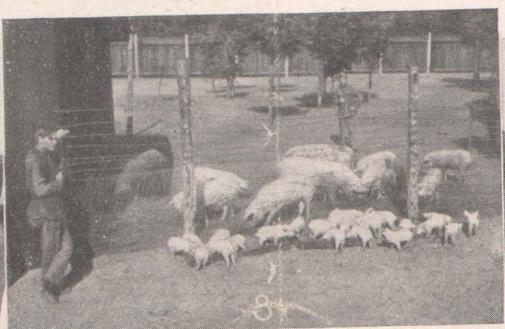

6

6. Прогулка берлінських студентів-Українців до Вінсдорфу

7. Возовиця лубна в господарстві школи

8. Свиняча череда школи

9. Збір бараболі в господарстві школи

друку... Рахуючись, очевидно, з великим по-пітом на відповідну літературу, заводять у себе історичні відділи також і загально-літературні журнали й альманахи, які випускають видавництва, як совітські („Красная Новь“, „Новый Мір“, „Жизнь“), так і приватні („Утренники“). Особливо кладуть натиск на сей відділ журнали провінційні (харківський „Путь Грядущого“, новомиколаївські „Сибирские Огни“, іваново-вознесенське „Начало“, новоросійський „Рабочий Путь“ й ін.), що дають часом дуже цінні й інтересні статті та документи. Від загально-літературних журналів намагаються не відстati й офіційно-партийні комуністичні „Ізвестия Губкомов“, що в ряді міст (Гомель, Северо-Двинськ й ін.) заводять відділи „Минуле“. Розуміється, далеко не всі ті видання дають однаково цінні, під історичним оглядом, матеріали. Богато, дуже богато друкується тепер, — і на провінції і в столицях, — хламу, який не має ні історичної цінності ні побутового інтересу. Однаке поруч із тим значна частина друкованого представляє й інтерес для пересічного читача і цінність для історика нашого революційного руху взагалі, а останніх революційних літ зокрема...¹

Та не тільки в совітській Росії процвітає російська історична журналістика. Не менш буйно цвіте вона і поза її кордонами — на еміграції. Головно у Берліні, де скупилося найбільше російських емігрантів. Тут виходять аж чотири російські історичні публікації, присвячені в цілості історії нових, а передовсім найновіших часів.

Отже найперш солідний змістом і зверхнім виглядом „Архівъ Русской Революції“, який видає І. В. Гессен. Його мета „дати правдивий образ, помогти вияснити історичну правду“ найновішої російської революції. При тім літературний виклад уступає на задній плян. „Не тільки мемуари, спеціально написані до друку, але й всякі щоденники, листи, всякого роду записи в найбільш безпретенціональній формі можуть мати величезне значіння для розвязки поставленого завдання“ — каже редакція у передньому слові до т. I-го. „Архівъ“ почав виходити в 1921-ім р. і досі вийшло його вже 12 великих томів, з яких т. I-ий — третім виданням.

Дальше, історично-літературні збірники п. з. „Історикъ и Современникъ“ під ред. І. П. Петрушевського. Їх програма: російські і чужі (в перекладі, або виїмках) історичні і побутові твори, повісті й оповідання, мемуари, спомини, історичні матеріали і документи (без обмеження епохи), що мають загальний інтерес, біографії визначних діячів на всіх ділянках, критика і бібліографія російської й чужої історичної літератури, анекdoti і всячина. Збірники почали виходити в 1922-ім р. і досі вийшло їх 4 томи. Дальший вихід, покищо, припинений.

Третій журнал, що поставив собі спеціальною метою „зібрати і, в міру можливості, розслідити матеріал для пізнання попередніх революційних рухів і незакінченої нинішньої революції в Росії“, — се „Летопись Революции“.

¹ Б. Н-ский, Исторические журналы в Советской России („Летопись Революции“, Берлін, 1923, Кн. I, ст. 271).

Поруч з закінченими статтями, нарисами, мемуарами і документами минулого, „Летопись“ дає також критичний огляд літератури історії революції, що появляється в російській і чужих мовах. Журнал став виходити в 1923-ім р. і досі вийшла 1 книжка.

Вкінці четверта російська історична публікація, що появляється у Берліні, — се „Архівъ Гражданської Войни“. Вийшло його досі 2 випуски.

Крім вичислених вище спеціально-історичних публікацій чимало місця для висвітлення недавнього минулого присвячують також інші російські журнали, що виходять на еміграції. Загляньте нпр. до журналів „Русская Мысль“ (Прага), „Современные Записки“ (Париж) й ін. і в кождій побачите поруч белетристики і наукової пібліцистики також і мемуаристику. А скільки російських мемуарів вийшло і виходить окремими книжками по цілім світі, у Берліні, Парижі, Нью Йорку, і т. д.!

Не маю змоги сказати щонебудь про російські історичні журнали, що виходять на території нинішньої совітської Росії. Причина сьому повна майже ізоляція Росії від культурного світу, яка і далі робить книжку, видану в Росії, на заході — білим кружком. Та все-ж таки і з поданого вище загального перегляду історичної журналістики в совітській Росії вдаряє в очі українського читача одно дуже характеристичне явище: всі майже історичні журнали і збірники, які в останніх часах з'явилися в совітській Росії, з'явилися виключно в російській мові і — з одним-другом дрібними виїмками — виключно на російській етнографічній території. Зокрема вдаряє в очі новий брак подібних видань на Україні, не тільки в українській мові, але навіть у російській (пор. нпр. Москву і Петербург з Київом, де не виходить ні один історичний журнал, ні український, ні навіть російський!).

Що-ж торкається російських історичних публікацій, що виходять на еміграції, то вони представляються поважно. Зокрема, що торкається українського матеріалу в них, якого перегляд буде окремо.

Ів. Кревецький

УМІННЯ ПАНУВАТИ. Панування значить не що інше як поставити підданих у таке становище, що вони або не можуть ображувати тебе, або не мають до того жадного твердого поводу. Се здобувається тим способом, що заволодіється ними цілком і відбереться ім усюку можливість шкодити, або інакше, що вони не мають жадної оправданої причини бажати собі зміни своєго стану.

(Макіявець)

ПОЛІТИЧНЕ ВИХОВАННЯ. Політичне виховання мусить бути побудоване на фактах і даних обставинах, та одночасно мати на оці ідею, ціль національного життя. Політичне виховання мусить розбуджувати свідомість історичної стійкості й історичної дійсності. А з сеї історії виходить, що німецький народ ніколи не здобув того, чого він хотів, і ніколи не вмів удержаняти того, що здобув. Політичне виховання мусить старатися викорінити причини сеї недостачі...

(Гр. Лерхенфельд)

Невідомі твори М. Лисенка

ПРО невідомий досі епізод з музичної діяльності М. Лисенка оповідає В. Міяковський у „Червоному Шляхові“ (ч. II, 1923, стор. 220—227), а саме про його участь в студентській виставці, яку через 3 роки після смерті Шевченка давали студенти-Українці київського університету в міському театрі (26. II. 1864). В програму цього свята, дозволеного владою, входило два драматичні твори, „Наталка-Полтавка“ Котляревського та „Простак“ В. Гоголя й два дівертисменти „Чумацький табор“ і „Вулиця“, бо одиноку Щевченкову точку „Тополю“ генерал-губернатор викреслив з програми, як некорисну до „слухання“.

Дирігентом оркестрою й хором був Лисенко й йому належала музична обробка пісень, і музика до „Наталки Полтавки“ (вже в 1864-ім р.) та до „Простака“. Музику до „Простака“ Лисенко написав спеціально для цієї виставки, але вона залишилася-б невідомою, якби не це, що тодішній міністер внутрішніх справ Валуев добавив в одній з пісень дяка „Я люблю тебе и стражду“ пародію на церковний мотив „Камени запечатану от Іудей“, а Лисенко мусів оправдуватися з цього перед київським генерал-губернатором Івенсеном і на доказ своєї невинності переслав поліції текст пісні дяка й партитури для 4 музичних інструментів до 4-ох місць „Простака“: 1. пісня Параски („Вянє

вишня“), 2. пісня дяка, 3. пісня Соцького („У полі могила“) і 4. пісня Параски („Ой, був та нема“).

З. К.

Революція і характери

У знаменитій повісті великого англійського письменника Конрада (родом Українця, з молодечого виховання Поляка — Корженевського) „В західних очах“ (Under Western Eyes), на тему російського революційного руху, одна з дієвих осіб (автор) висловлюється ось як про благодаті революції:

„У правдивій революції — не у простій переміні династії або у самій тільки реформі установ — у правдивій революції найкращі характери не виходять на перед. Нагальна революція паде поперед усього в руки тіснолобих фанатиків і тиранських облюдників. Опісля приходить черга на всі претенсійні інтелектові недороди того часу. Такі-то голови і проводи. Совісні і справедливі, благородні, гуманні й ідейні натури, несамолюбні й інтелігентні — можуть почати рух, та він переходить геть понад їхніми головами. Вони не провідники революції. Вони її жертви: жертви відрази, розчарування — часто каяття, Надії гротесково обмануті, ідеали скарикатуроні — отсе дефініція революційного успіху.“

Се було написано давно перед війною. Можна уявити собі, яка була-б характеристика революції тепер?

Культурне життя Радянської України в 1923-ім р.

ВЕСНА І ЛІТО

ЯСНО, що як загальні політичні, а в часті і економічні відносини на Радянській Україні і взагалі на Сході Європи не зазначили в собі найменших змін, то не могли змінитися сильно і відносини, серед яких працюють українські культурні працівники, а в звязку з тим і культурний дорібок за цей період не може виказати великих відхилень від дорібку по-переднього півроку.

Бо суспільство і далі бідне, та хоч деякі його шари чи групи і зачинають розбагачуватися, то в першу чергу задовольняють свої матеріальні потреби, стараються відреставрувати свою сторінку життя, яка ще може найбільш потерпіла при подіях останніх років. На відреставровання-ж духовної сторінки людини ще не прийшла пора, та й не скоро вона ще прийде. Як і давніше, так і тепер величезною перешкодою є брак засобів на культурну працю. Держава давала й дас на українські щіли мінімум з мінімумом; без порівнання далеко більше дас вона на цій же території України на російську культурну працю. А приватного капіталу у нас мало. Розвинути-ж його торговельними оборотами, задля малого покупного руху, дуже трудно.

Зачнемо свій огляд від руху видавничого, цеї найбільш видимої ознаки нашого духовного труду.

Ніяких великих перегруповань в розмірі праці та інтенсивності поодиноких видавництв за останнє півріччя не виявилось. Як перед тим, так і в теперішній момент, головними продуцентами української книжки, а тому й головними збирачами доходів з неї, є Державне Українське Видавництво (Держвидат) та Книгоспілка. Праця останніх, громадських чи приватних видавництв, стоїть на другому місці.

Що до Державного Видавництва, і до видавництв державних установ взагалі, то з сумом треба сконстатувати, що хоч держава й не спішиться видавати на сю ціль значних сум і взагалі дас примушена необхідностями, але й цих фондів, які вона дас, не

використовується вміло нашою суспільністю. Біда власне, що нема в поодиноких установах людей, яким видання своєї книжки лежало-б на серці, які не за страх, а за совість, не по указу з гори, але з власної ініціативи, брались би до цього діла, не тільки вихіснували як найліпше одержані від держави кошти, але старались вирвати на цю ціль ще більше. Се особливо відноситься до торговельно-промислових установ, усіх трестів, півдержавних акційних товариств, кооперативів і т. д. На жаль навіть ці з наших людей, що при ділі, ставляться до заходів держави з недовір'ям, роблять це в казильний спосіб. Ще гірше, коли що працю виконують люди чужі, а то й ворожі справі. Не дивно отже, що такі установи, які здається повинні-б усі 100% призначених на такі цілі коштів обернуті на українську книжку, в дійсності видають на неї дуже мало, а то й зовсім нічого, як от Кохтрест, Головцукор, а навіть український Наркомзэм, що друкує дуже багато потрібних селянинові книжок, але усього 15% на українській мові. Ще гірше робить видавництво „Путь Просвіщення“ Головполітосвіти У. С. Р. Р., бо досі майже нічого не видало на українській мові, хиба агітаційну антирелігійну макулатуру. Про інші державні установи й не згадуємо.

А використовувати державні фонди повинні наші люди тим більше, бо-ж бачить, що продукувати українську книжку приватним шляхом трудно, бо на приватні видавництва наложені такі великі податки, що друкувати сьогодні книжку задля культури, а не задля збуту, се великий ризик і власне тільки держава може собі на се позволити, тим більше, що вона змонополізувала у себе видання підручників, єдиної ділянки видавничої, яка дас дохід, вона отже й обовязана до цього.

І дійсно, в наслідок цих великих податків видавничий рух приватних підприємств упав, як упав взагалі покуп книжок, бо книжка стала ще дорожчою, прямо недоступним люксусом для пересічного громадянина. Важливою причиною стриму в розвитку наших видавництв є теж непоборима конкуренція зі

сторони російської книжки, яка відносно недавно насунулася з Московщини до нас.

Так от силою обставин головну видавничу працю сповнило тепер Держвидат та Книгоспілка, які при тому є й надалі монопольниками українських шкільних книжок.

Держвидат український, треба признати, зумів створити відносно досить добрий видавничий апарат, зібратиколо себе країні фахові сили, поставив вже віддавна постачання айтацийної партійної літератури на другий плян, а розвернув перед собою досить широкі загально-культурні завдання. Справді, справа з одержуванням коштів від держави на цю ціль стоїть зло, бо український Держвидат одержує фонди по всесоюзному бюджету від Московського Всеиздата, який „по своему усмотренію“ відступає дещо і на український Держвидат, а цей знов за цей гріш мусить видати і російські українські книжки. Той же російський Всеиздат робить теж силну конкуренцію українському Держвидатові, бо, маючи більші фонди, видає книжки в більшій кількості, дешевше та чепурніше. Теж конкуренція і других російських видавничих підприємств, які дуже часто мають чисто русифікаторські тенденції, а мимо сього, а може і задля сього, тішуться доброю піддержкою держави, сильно шкодять збурові української книжки.

Держвидат зорганізувався тепер так, що редакційну працю зосередкував у Київі та Харкові, а технічну поширив на свої філії по цілі Україні, як Катеринославі, Одесі, Полтаві, Камянці Подільським, Кременчузі і ін. Крім книжок своєї редакції видає вже теж праці других установ, головно Української Академії Наук.

З книжок, які він за обговорюваний період на українській мові видав, треба згадати: з маси підручників (справді є се головно перерібки старих авторів) ціннішими є: Ол. Дорошкевича „Історія української літератури до найновіших часів“, Сулими „Конспект по історії української літератури“, Сухова „Економічна географія України“, Блонського „Педагогика“, Воропая „Математика в трудовій школі“ і ін. Поза тим: Лонгфелло „Пісня про Гайтаву“, в перекладі О. Олеся; Бельше „Первін Люде“, Величкіна „Приятель дітей“, „До перемоги“ (революційний альманах під ред. Панченка), Короленка „Серед лихих людей“, Кулика „Зелене Серце“ (збірник поезій т. III), Раковського „Анексія Східної Галичини“, Тісандіс „Мученики науки“, Акад. Тутківського „Як повстала наша земля“. Поза тим ряд праць новоіспеченого радянського „історика“ Яворського, по історії України, з масою річевих помилок. Найцікавішою з них є „Революція на Україні в її головних етапах“. Видав теж Держвидат ряд дитячих книг та ряд песь старих письменників, як Тобілевича, Старицького, Винниченка, але в новій, радянській перерібці, яку виконала спілка селянських письменників „Плуг“. Жалко, що припинив він даліше видання творів Коцюбинського, якого вийшло 2 томи під редакцією Ефремова. Причина — нерентовість видавництва. Розробив теж Держвидат видання цілого ряду дуже потрібних і цінних книжок, як повне видання українських класиків в ред. Академії Наук (в першу чергу творів Тараса Шевченка), далі ряд підручників для вищих шкіл та дитячу літературу.

Своєю видавничою діяльністю тісно звязана з Держвидатом Українська Академія Наук у Київі, яка розпоряджає дуже малими фондами взагалі, а видавничими з окрема. Але саму мусить вона в значній мірі приписати собі вину, бо не зуміла вона ні використати як слід цього, що дала їй держава, ні видерти від держави ще більш. Яким доказом є хоч би це, що навіть таке дохідне підприємство, як передану їй Наркомпросом Друкарню Київської Лаври не задержала вона в своїх руках, а здала в оренду і то не на вигідних умовах видавництву „Путь Просвіщення“. Біда, що нема між нашими ученими при Академії Наук людей з адміністраційним, а в часті з комерційним хистом, що при сьогоднішніх радянських обставинах, як се видно було з праці небіжчика Синицького, доконче потрібне. Можливо, що проф. Мих. Грушевський, який збірається оце до Київа, а якого адміністративний хист усім відомий, зуміє поставити цю сторінку праці Академії Наук на ліпшу ногу.

Та всетаки Українська Академія Наук видала за сей період більше ніж за весь час радянської влади. Важнішими є: Записки історично-філологічного відділу т. II/III (друкує IV і V); Записки фізично-

математичного Відділу т. I, вип. 1; Геологічний Вістник, Зоологічний Журнал, Багалія „Начерк історії української історіографії“, Кримського „Історія Персії та її літератури“, Тутківського „Славечансько-овручський кряж“ (геологічний нарис), Пастернака „Всенародна Бібліотека України“. Крім того видала вона накладом Держвидату праці Інституту Наукової Мови при Українській Академії Наук, а саме „Геологічний Словник“ Тутківського та „Хемічний словник“ О. Курилі приготовлені до друку праці цього-ж Інституту, а саме: „Словник зоологічної номенклатури“ ч. I (назви хребтових тварин) М. Шарлеманя. Цей же Інститут приступає до видання свого вістника, подібно як заснована недавно при Академії Наук Комісія Краснавства (головою якої є проф. Лобода) задумує видавати свій бюллетень. Крім того виготовлено до друку „Словник російсько-український“, уложеній Комісією Живої Мови, якого має друкувати видавництво „Путь Просвіщення“, та „Бібліотека українських класиків“, яких видання перебрав на себе Держвидат.

„Книгоспілка“ зуміла всетаки кінець кінцем вирватися з лабет „Вукоспілки“ і існує тепер як самостійна одиниця під фірмою: Всеукраїнське Кооперативне Книговидавничче Торгове Товариство „Книгоспілка“. По статуту центром товариства є Харків, але в дійсності є ним Київ. Має вона теж філію в Одесі. З виданих нею за цей період книжок найприємнішим є повне видання творів Лесі Українки, яких досі вийшло 5 томів (усіх має бути 7) та з яких І та ІІ том на жаль і досі під конфіскатою. В бібліотеці „Книгоспілки“ цікавішим виданням є Валентин (О. Олесь) „Перезва“ (передрук віденського видання), Коряк „Поет української інтелігенції“ (Михайло Коцюбинський), В. Поліщук „Радіо в житах“ (збірка поезій), О. Курило „Уваги до сучасної української мови“ ч. I (се вислід довгого ряду публичних дискусій під керуванням авторки), О. Курило „Паралельні форми в українській мові“, Вебер „Основи метеорології“, Винниченко „Записки книжка“, Гайне Г. „Політичні поезії“ (в перекладі Дм. Загула), Голубенко „Курс математики“ Крім того видано читанку по соціол. методу п. з. „Шляхом життя“ (Збірка статей Я. Чепіги, Фр. Іванця, Б. Якубовського), ряд дитячих книг та кооперативно-господарської літератури і деяких шкільних підручників. Друкує: новим виданням Гаевського „Теорія поезії“, драму С. Васильченка п. з. „Кармелюк“, драму „Фріц фон Цурих“ в перекладі Л. Старицької-Черняхівської п. з. „Рід“, ряд песь нового драматурга Критевича і др. Вона-ж видає в Харкові літературно-науковий та бібліографічний журнал „Книга“.

Дуже приемно вражають і своїм зверненім виглядом і старанною редакторською обробкою і змістом видання Київського видавництва „Слово“, в якім, як і досі, провідну роль мають Голоскевич та Филипович. Задля браку фондів видають мало. Крім давніше появившося „Антології“ в ред. Зерова, „Слово“ останніми часами видало: Петруся „Вступ до педагогіки“, Б. Якубовського „Соціологічний погляд в письменстві“, Збірник „З практики трудової школи“ (про першу українську гімназію, тепер першу 7-річну трудову школу) ч. I (друкує ч. II). Друкує: Зерова „Історія української літератури нової доби“ (від Котляревського) та О. Гермайзе „Підручник по історії України“.

Ще менше видало останніми часами видавництво „Спілка“ у Київі. Кілька дрібних збірок новель Косинки, Осьмачка, Васильченка, три гарні читанки для дітей Є. Критевича та дуже вартна книга Дм. Загула „Поетика“ (підручник для поетів та читачів).

Теж „Друкар“ нічого майже не друкує. Видав тепер тільки Кримського „Хрестоматія та історія української мови“ ч. I і друкує збірку нової жидівської поезії в перекладі В. Атаманюка.

А старий „Час“ ще й досі не знайшов для себе грунту для праці. Кинувся він тепер на чисту комерцію. Дещо заробив на виданих для „Весвидату“ словниках українсько-російським та російсько-українським в двох частих, Я. Савченка та Чепіги „Веселка“ ч. III та мріє добре заробити на книжці проф. Воблого п. з. „Статистика“, яку ще тому рік закупив у автора і яку що тільки тепер здав до друку. Друкує теж „Літературні Альманахи“ під ред. М. Івченка. В його-ж виданню появляється уся макулatura радянського педагога Я. Чепіги.

Широко задумує свою видавничу діяльність видавництво „Рух“ (Київ-Харків). Має в пляні видати

всі твори Ів. Франка та В. Винниченка. Досі-ж видав усього: проф. Плевако „Хрестоматія по історії української літератури“ ч. II, 2 томи творів Винниченка, Горбань „Нарис з історії української історіографії“ ч. I. Новий список „Краткое описание Малороссии“. В його-ж виданні з'явився теж ряд псс, між іншими і Ів. Франка.

А вже зовсім „духові часу“, а саме українізацийному курсові радянської влади треба приписати се явище, що за видання української книжки взялися такі видавництва, які з цею справою досі не мали нічого спільного, а як мали, то хиба через видання дрібної агітаційної макулатури. До цих видавництв належать: харківський „Пролетарий“, що друкує още тепер велику популярну читанку під ред. Попова, Плевако та ін. та М. Любченка книжку п. з. „Історія української еміграції“. Далі „Хозяйство Донбасу“ в Харкові, яке вже видало кілька дрібних брошур на українській мові, а приступає тепер до видання поважного літературно-наукового журналу „Знаття“. Сюди-ж треба причислити і київський „Соробокоп“, видавництво при „Спілці робітничо-селянської кооперації“. Воно теж видавало досі тільки російську книгу, а тепер приступає й до утворення українського видавничого відділу. На організацію його запросило воно на письменника П. Филиповича.

Для повноти картини треба згадати і про решту українських видавництв, як от про видавництво „Більшовик“ у Київі, що видало „Червоний Декламатор“ в укладі М. Семенка та Я. Савченка і „Політграмоту“ Коваленка. Київське панфутуристичне видавництво Golfstrom, що видало було літом 1922. р. одне число журнала „Семафору майбутнє“, видало тепер одну поему О. Слісаренка, 2 збірки поезій Шкурупії п. з. „Барабан“ і „Чумак“ та книжку проф. Підгасецького „Фізична культура“. Його-ж накладом має вийти й „Історія української літератури 20. віку“, що її приготовлюють спільно Я. Савченко і М. Семенко. Цікаві дві книжки з'явилася в Одесі, а саме збірник пам'яті Гр. С. Сковороди та III-ї том „Істории Хозяйства на Украине от Хмельницкого до 20-го ст.“ проф. Слабченка, та в Харкові М. Йогансена „Український язык. Пособие для курсов и самообразования“.

Про українські журнали, які виходять тепер на Україні, ми вже згадували. Найновіжнішим і найкраще редакціонним є харківський „Червоний Шлях“, на чолі літературного відділу якого стоїть П. Тичина і якого має вийти на дніх 6—7 чч. Що до значення та поширення на другім місці стоїть кооперативний журнал, видаваний у Київі, „Нова Громада“, який має постійний відділ літературний, де поміщають свої твори П. Филипович, Дм. Загул, Косинка та ін. За ними йде харківська „Книга“, що її перебрала від Держвидути „Книгоспілка“. Виходить одночасно дуже рідко. Заповідається досить поважний журнал, що його видаватиме видавництво „Хозяйство Донбасу“ в Харкові п. з. „Знаття“. Згодилися співробітничати в ньому м. і.: проф. Білецький, Блакитний, проф. Воблий, проф. Герасимович, проф. Плевако, проф. Синявський, проф. Терещенко, Тичина й інші.

Також щоденники: київський „Більшовик“ та харківський „Вісти В. У. Ц. В. К.“ ведуть постійну хроніку про літературний та видавничий рух, а харківські „Вісти“ видають від часу до часу спеціальні літературні додатки. В Харкові виходить від двох літ журнал для дітей „Червоні Квіти“, а у Київі видає Музичне Т-во ім. Леонтовича журнал „Музика“. Регістрацію усіх видань взяв собі за обовязок вести журнал, що почав виходити при Українському Інституті Книгознавства у Київі п. з. „Бібліологічні Вісти“, якого вийшло досі 3 ч.

Ще згадаємо про діяльність установ, яких метою є збирання, зберігання, реєстрація та розповсюдження літературного витвору, себто про бібліотеки та книгарні.

Про діяльність Українського Наукового Інституту Книгознавства в Київі писалось чимало. На чолі його стоїть далі визначний український критик Ю. Іванов-Меженко. Свої праці не може Інститут вести відповідно через брак фондів. Всескорі справа стоїть краще ніж весною, бо побільшено штат службовців і оплачується їх ліпше ніж до того часу. Одержане сей Інститут обовязковий

примірник усіх видань, що з'являються на території України. Він збирає теж по змозі усе, що являється на чужих мовах про Україну. Звертається він теж до закордонних видавництв з проханням надсилати йому свої книжки, хоч би на його кошти. Але ніхто навіть не повідомить Інститут про появу книжки, не то щоб прислав. Оцей Інститут улаштував був весною, як звісно, виставку друків, що з'явилися за революційний час на території України, а тепер підготував перший всеукраїнський зізд діячів книги в Харкові, якого метою є обеднання та удосконалити бібліологічне життя України. Зізд призначено на 12-ого листопада с. р. Він почав теж видавати, як згадано, „Бібліологічні Вісти“, редакція яких звернулася до усіх, що працюють коло книги, на Україні і за кордоном, за вітчизнами та статтями про книгознавство, бібліографію, бібліотекознавство, бібліофілію, друкарську справу і т. і. Цікаво, чи хоч тепер відозветься заграниця на сей його похідник, чи може знов буде це голос вопіючого в пустині. Готове до друку: „Історію української преси та її покажчик“ (за рр. 1814—1923) В. Ігнатієнка, приготовляє біо-бібліографічний словник діячів України, працює над виготовленням систематичного покажчика друків У. С. С. Р. за рр. 1917—1923 та над систематичним покажчиком змісту українських журналів України, а по змозі і закордонних за 1923. р. Що до закордонних то повінністю його залежить від надісланих матеріалів.

Другою важкою інституцією цього роду на території України є, як звісно, Книжна Палата в Харкові, що задля браку свідомих діл співробітників, а головно задля крайнє недбайливого відношення держави до неї, веде чисто реєстраційно-адміністративне діло.

З бібліотек, яких тепер багато на Україні, найбільша безперечно Всенародна Бібліотека України в Київі; на чолі її стоїть С. ПаSTERNAK. Сій бібліотеці передано теж книгозбирні: бувши „Старої Громади“, „Просвіти“ та „Київської Духовної Академії“. Штати тепер трохи побільшано, отже і організація йде тепер більш живим темпом.

Бібліотека постійно поповнюється, бо по декрету одержує обовязковий примірник кожного друку, що з'явиться на території усього радянського Союзу. Цього року минає 5 літ від її оснування і бібліотека збирається відсвяткувати урочисто сі роковин.

Л. Волох

(Кінець буде)

Українізація, „Путь Просвіщення“ й українська книжка

ЯК пише „Червоний Шлях“ (ч. II, ст. 262), одному „Держвидові“ не під силу виконати усіх завдань що до задоволення масового читача популярною книжкою, тому наркомос У. С. Р. утворив ще в-во „Путь Просвіщення“. Цьому „українському“ Просвіщенню виславло „Українське Слово“ у липні збірку своїх видань. „Путь Просвіщення“ приняв посилку, порозірзував у примітивний спосіб книжки, почеркав їх, позначив ріжними числами, а після цього у грудні відіслав цілу посилку „Українському Слову“, в тій самій опаковці, з допискою „не принято“. Таке поведіння „Пути Просвіщення“ з українською книжкою зрозуміле, коли взимемо на увагу, що за три місяці своєї діяльності „Пути Просвіщення“ видано понад 40 на зв., кількістю понад 350 аркушів, але з цього тільки дві чи три назви в українській мові.

З. К.

Нова студія над „Словом о полку Ігореві“

О СТАННІЙ том „Архива Слов'янської Філології“, що по смерті В. Ягіча виходить далі у Берліні під редакцією мюнхенського професора - славіста Е. Бернекера, містить між іншим розвідку Е. Гофмана (Геттінген) про стиль „Слова о полку Ігореві“¹. Автор поліпшас

¹ E. Hoffmann, Beobachtungen zum Stil des Igorliedes (Archiv für slawische Philologie, begründet von V. Jagić, herausgegeben von E. Bernecker, 38. Band, Berlin, 1923, S. 89—107, 228—244).

на боці питання правдивості поеми, приймаючи її згори як автентичну; так само переходить до порядку над старою теорією, що „Слово“ було то твір народної поезії, підкреслюючи, що автором його був безсумнівно поет-мистець. „Докладний розгляд стилю показує нам — говорить Гофман — поета далеко більшим і художнішим ніж звичайно приймається.“ Аналізуючи будову, склад речень, образів, промов, епітетів, зворотів і т. і., додавши автор вплив поперед усього „Девгенієвого д'яння“, далі словянської народної творчості, византійського письменства, та навіть скандинавської поезії.

Нова книжка

Яків Щоголів — ВИБІР ТВОРІВ. З портретом автора та вступною статтею Богдана Лепкого (Бібліотека „Українського Слова“, ч. 44). Берлін 1924. Видавництво „Українське Слово“ в Берліні.

Яків Щоголів належить до тих письменників, що ні за життя, ні по смерті не потрапили собі здобути більшої популярності. Хоч справжній поет із своїм питомим обличчям, хоч настільки народний, що деякі його вірші принялися між народом і співаються як народні пісні („Гей у мене був коняка“), Щоголів був мало відомий і цінений і не виходив поза межі історії літератури й антології. Тому треба подякувати проф. Лепкому, що з приводу 25-їх роковин смерті поета, видобув його наново з забуття й дав читаючій публіці нетільки добрий вибір його віршів, але й тепло та інтересно написану вступну статтю (стор. 5—20), в якій змалював життя й діяльність пок. Як. Щоголєва, використовуючи між іншим матеріал, достарчений дочкою Щоголєва, княгинею Брабант-Шаховською. До статті додана теж інвелька „Бібліографія“ („Твори“, „біографія“, „студії“) для тих, що хотіли ближе познайомитися з особою й творами поета.

З. К.

Роман чотирьох

ПІД таким заголовком (Le roman des quatre) з'явилася в Парижі повість, котрої авторами чотири знані французькі письменники: П. Беноа (Benoit), П. Бурже (Bourget), А. Дюверно (H. Duvernois) і пан Жерар д'Увіль (Gérard d'Houville). Роман писаний кількома письменниками не є новина; прототипом є La Croix de Bergu Teofilia Totie і тов. Автори нової повісті складали її розділами. Оден починав, давав другому продовжати, сей третьому і т. д. Кождий неначе старався загнати дієві особи в найскрутнішу ситуацію; товариші нехай розвязує! Оден з них усмертив усі головні постаті. Що зробив наслідник? Він замітив на початку, що йому не стало часу прочитати попередній розділ, тому нехай вп. читачі вибачать, якщо його частина не цілком достосна до попередньої. Сей недострій тільки в тім, що мерці продовжують свою акцію за життя...

М. Т.

„Найгірша книжка“

ПАРИЖСЬКА редакція La parole libre устроїла була пародію на часті тепер літературні конкурси. Вона визначила премію на — найгіршу книжку. І покликала юту зложене з цілком поважних письменників. Члени його дестройлися до ідеї конкурсу, поважно радили і відмінили, що премія безсумнівно не лежить — Версальському Трактатові. Клопот тільки в тому, хто з безлічі його авторів мавби одержати гроши.

М. Т.

Технічна Школа У. М. С. А. у Вінсдорфі (До образків у Додатку)

ВІНСДОРФСЬКА Технічна Школа заснувалась 1921-го року, спочатку як технічні та сільсько-господарські курси в був. таборі полонених-мусульман у Вінсдорфі коло Берліну з ініціативи групи студентів-емігрантів з України та Росії.

Першими лекторами були абсолювенти та студенти старших семестрів українських і російських вищих шкіл, що опинилися у Вінсдорфському таборі. Кошли на утримання лекторів та школіні приладдя відпускає Міжнародний Комітет Американського Християнського

Союзу Молодих Людей (У. М. С. А.). Особливо гарно були влаштовані майстерні технічного відділу (механічна, електротехнічна, столярна, картонажно-обгорточна) та школа друкарської справи. З літа 1922-го року курси були поширені до розмірів технічно-господарської школи з двохрічним курсом навчання типу західно-європейських технікумів. Був вироблений стаїль програм навчання, запрошені деякі відділів, нові лектори, були поширені школині заклади. З весни 1923-го року особливо був поширеній сільсько-господарський відділ, на чолі якого стояв проф. В. Коваль. Виарендовано було близню пустку (пісчаний пляж для військових муштров) — коло шести гектарів — та город коло трьох гектарів. Одна третина усієї землі була рівнинами частинами поділена між студентами. На своєму клапті студент з'обовязаний був цілком самостійно, власною працею викохати городину та польові рослини після певного обовязкового для всіх пляну (індівідуальні частини); на решті площи було з'організоване власне господарство У. М. С. А. — те і друге під проводом лектора школи асист. В. Доманицького. Засоби до життя студенти мусили здобувати, продаючи на ринок свої вироби на практичних вправах. В такому вигляді школа проживала до 15-го жовтня 1923-го року, коли Ам. У. М. С. А. зачинив школу ніби-то через брак коштів. На майданчиках чч. 1-2 і 7-9 показано виконання студентами школи окремих сільсько-господарських робіт в літку 1923-го року.

В. Д.

Листування

БУДОВА З КРИШІ
(З листу в редакцію)

ПО цілорічнім побуті за кордоном, був я недавно знов у рідній Галичині та весь час проведений у ній переслідувало мене одно враження: вся національна праця починається з криші, кінчується на криші і ні-трохи не перепиняє потокам переливатися кризів ней.

Політичні партії раз-у-раз уладжують з'їзи, ухвалюють чимало довгих резолюцій, обвинувачують противників; їхні органи жеруться між собою; на томісці народні маси по містах і селах блукають без організації або віддані на пастку неперебірчих демагогів, випосажених нераз великими матеріальними засобами. Подібна проява в економічному життю. Є ріжні союзи, а основні кооперативи ледви животуть і мусять бути піддержувані матеріальною союзами, заміські навпаки. Подібно і на культурнім полі. Центральні інституції слабо і пессистематично виявляють свою діяльність: низші органи терплять не тільки від матеріальної, а й від ідеальної безкровності. Се належить однаково як до школ так до наукових, видавничих і просвітніх організацій. В однім тільки театральнім мистецтві відношення, здається, противне: с життєздатні майданівні трупи, а нема столичного театру. В останніх часах виявляє себе добре спортивний дух серед молоді, з окрема студентство, без доброго проводу, без тісної організації і без впливу.

Усій українській суспільноти в Галичині побажати, щоб усе раз охолонула з удару 14-го березня і взялася до невтомної праці, продуманої, доцільної і систематичної.

У грудні 1923.

А. Л.

НОВІ ІДЕАЛИ

(Лист до редактора „Літопису“)

ДОБРОДІЮ, — Італійський диктатор Муссоліні написав у своєму органі Gerarchia, якого сам є редактором, м. ин. таке: „Людям надоїла вже воля. Вони мали цілу оргію її. Воля — се вже не та непорочна і строга дівиця, за якого покоління першої половини минулого століття боролися й умирали. Інші гасла захоплюють сьогоднішній молодь далеко більше: гасла порядку, гієрархії, служчності.“ Належу між тих, що високо цінують італійського прем'єра, однак моя спроба перенести його подані тут думки на українську політичну мову не вдалася мені. Може хто з українських „фашистів“ виконав би це? — З правдивим поважанням.

19. XII. 1923.

С. К.

Рідний улик

Написав

Ред'ярд Кіплінг

(Конець)

КОЛИ яйця Вощинні Молі вигрілися, віск був поперетинаний вузенькими рівчиками, покритий нечистими шкірками гусельниць. Мягкі нитки бігли крізь медові сховки комірки з пергою, крізь основи і, гірш усього, через дітвору в їхніх колисках, так що Сторожі-Замітачі тратили половину часу на те, щоб усунути непотрібних малих трупів. Нитки збігалися в клуб липкого павутиння на переді криги. Гусельниці неустанно пряли ходячи; а що вони ходили всюди, то все валяли і занечищували. Навіть там де не постояла пчолина нога, стухлий острій запах лахміття спиняв їх у праці: хоч деякі пчоли, що взялися нести яйця, запевняли, що се їх підбадьорювало бути матріями і піддерживати сущні потреби життя.

Як гусельниці стали молями, вони побралися з Виродами, яких ставало що раз більш, з альбінами, ріжко-ногими одно-окими мішанцями, безлицими трутнями, фальшивими матнами і плідними сестрами; а гурток з старого рою меншав, запрацьовував свої крила до смерті, щоб годувати їх чудацький тягар. Більшість Виродів не хотіла, а богато з них не могли видергати денної праці в полі; та Вощинні Молі, що все сутилися на кризі з червою, винаходили для них вигідні домашні заняття. Ось одна альбіна, на примір, поділила скількість фунтів медових припасів на кількає пчіл в улику, і доказала, що колиб кожда пчела збирала мід лише $7\frac{3}{4}$ хвилин у день, останок часу вона мала-б для себе і могла-б вилітати в парі з трутнями на веселі прогулки. Трутні сьому зовсім не були раді.

Інший, безокий і безвусий трутень сказав, що всі клітинки, для вигоди черві і робітників, повинні бути зовсім круглі. Він доказав, що стара шестикутна клітинка повставала наслідком того, що робітники будували одні напроти одних з противних боків, і коли би не було цього звязку, не було би кутів. Деякі пчоли пробували якийсь час цього нового плану і знайшли, що се коштувало 8 раз більше воску як стара шестибічна будова. А що вони не давали іншим робити віск у спокою, правдивого воску було мало. Вони заступали його покостом краденим з домовин на похоронах, та через се ослабали. Далі вони взялися жебрати біля цукровень і броварень, бо там їм було найлекше роздобути матеріял, однаке мішанина крохмалю і пива, звичайно, кисла й обезображеніала сховкові клітинки; крім того було страшно чути її. Деякі здорові пчоли звертали їм на се увагу, що зле добуте добро ніколи не приносить щастя, однаке Вироди в одну мить окружали їх і затовкали на смерть. Се була кара, в якій вони майже так любовалися як у ї дінню, а здорові пчоли мали їх годувати. Дивно, що стародавній інстинкт лояльності і віданості уликови вели здоровим пчолам робити се, хоч розум казав їм, що вони повинні втекти і злучитися з якимсь іншим здоровим роєм у пасіці.

„Ось тобі і праця $7 \frac{3}{4}$ хвилин!“, сказала одного дня Мелісса входячи. „Я саме працювала 5 годин і маю лише пів набору.“

„О, Улик живе з Уликового Меду, що його Улик виробляє“ — сказав сліпий Вирід, ступивши у сховковій клітинці.

„Та-ж мід зібраний з квіток на дворі — часом дві мілі звідти“, крикнула Мелісса.

„Вибач,“ сказали сліпі сотворіння, ссучи завзято. „Ta се Улик, неправда-ж?“

„Був колись, та остаточно і є...“

„А тут Уликовий Мід, чи ні?“ Він отворив свіжу кліточку з припасами, щоби переконатися.

„Ta-а-к, та таким ладом не на довго,“ сказала Мелісса.

„Лади тут ні-при-чому. Сей Улик витворює Уликовий Мід. Ви всі мабуть ніколи не зрозумієте сеї економічної простоти, на якій побудоване життя.“

„Господи,“ сказала бідна Мелісса, чи ти ніколи не був поза Воротами?

„Авже-ж що ні. Дурень шукає очей на кінці світа, у мене вони в голові.“ Воно жерло, поки його не здуло. Мелісса втекла до своєї убогої пільної праці й оповіла випадок Сахариссі.

„Нехай там,“ сказала ся розумна пчола, біднаючися з старим будяком. „Скажи щось нового. Улик повний таких як він — чи там — воно...“

„Який буде сьому кінець? Весь мід виходить, а нічого не приходить. Справи не можуть іти так далі,“ сказала Мелісса.

„Хто журився-б сим?“ сказала Сахарисса.

„Я тепер знаю, як почивають себе трутні день перед тим як їх убивають. Для мене нехай коротке життя, щоб тілько веселе.“

„Колиб тільки воно було веселе! Та підумай про тих страшних, непривітних, кривобоких Виродів, що чекають на нас дома — лазять, чпаються і навчають — та все запаскуджають у темряві.“

„Не так се мені остоїдло, як ті їх дурні співи, коли ми їх нагодуємо, а все про ту, „працю межи чудовими, гарними квітками,“ сказала Сахарисса з глибини старого дзвіночка.

„Ta мені таки вони надоїли. Що з нашою Королевою-Маткою?“ сказала Мелісса.

„Сердечно безнадійно, як звичайно. Та час від часу вона зносить яйце.“

„Справди?“ Мелісса вилетіла з найближчого дзвіночка. „Ну, а що як би ми, здорові робітниці, попробували вивести в якісь чистім кутику молоду Королеву-Матку.“

„Хиба-б ти мусіла його знайти. Улик — се самі молі і павутиння. Та — що далі?“

„Молода Матка може помогти нам в годину Голосу за Серпанком, про що оповідає стара Королева-Матка. І щонебудь ліпше ніж працювати для виродів, що цвірінкають про роботу, якої не можуть робити; розтрачують те, що ми приносимо домів.“

„Байдуже!“ сказала Сахарисса. „Ta я з тобою, для самої забави. Вироди застукали-б нас на смерть, якби знали. Ходи до дому і будемо починати.“

Місця не стало-б оповідати, як досвідна Мелісса знайшла на боці кригу, так занечищенну і безображену покинутими спробами перебудови клітинок, що пчоли соромилися заходити туди.

Як в тій руїні вона злагодила Королівську Клітинку, маточник з здорового воску, однаке закидала сміттям, щоб був неначе горбок серед опустілих горбків. Як вона упросила Королеву-Матку зібрати останні сили і знести добрє яйце. Як королева послухала і вмерла. Як її обезсилене тіло викинено на купу сміття, і як сестри товпою ходили сюди і туди, несучи яйця де їм тільки забагалося, і казали, що Матки вже зовсім безпотрібні. Як у тім заколоті Сахарисса навчала деяких молодих пчіл виховувати новороджених пчілок способом майже забутим — при помочі Королівських Дриглів. Як на се здобувано нектар поза годинами праці в пащі зимніх вітрів. Як заховане яйце вигрілося правдиве — не трутень, а Королівська Кров. Як його закрили, і як розлучливо працювали, щоби годувати і перегодовувати Виродів, яких вже тепер було повно, щоби яка-не-будь недостача в припасових сховках не давала їм притоки починати слідство, що побіч пісень про працю було їх наймилішою забавкою. Як у щасливу годину, одної безмісячної ночі, народилася Королівна — справжня Королівна, і як Мелісса переклала її в темну порожню медову клітинку, щоб чекала слушного часу; і як трутні, знаючи що вона там, ходили по Улику співаючи глибоко непристойні любовні пісні з давніх часів — на соблазн сестрам, що недобре думали про трутнів. Ся історія записана в Королівській Книзі, захованій у дуплі Великого Ясения Гідразія.

За кілька днів погода знов змінилася і стала прекрасна. Навіть Вироди приєднувалися тепер до товпи зібраної на містку, і співали про „працю межи чудовими гарними квітками“, що непривичному ухови могло-б видаватися наче гудіння працюючого улика. Та в дійсності, з їх запасів давно не було й сліду. Вони жили з дня на день силами небогато здорових пчіл, коли тимчасом Вощинна Міль перегрізала і з'їдала на-ново зруйнований вже віск. Та здорові пчоли ніколи не згадували про се. Вони знали, що коли вони те зробили-б, Вироди зійшлися би на віче і застукали-б їх на смerte.

„Тепер бачите, що ми зробили,“ сказала Вошинна Міль.

„Ми винайшли Новий Матеріал, Нову Умову і Новий Лад, так як ми обіцяли були.“

„І нові можливості для нас“, сказали вдячно плідні сестри. „Ви показали нам нову ціль життя, сущну і незмінну.“

„Більше як се,“ виспівували Вироди на сонці, „ви сотворили нове небо і нову землю. Небо, безхмарне і доступне (був найкращий серпневий вечір), а земля засипана чудовими гарними квітками, що тільки чекають нашої чесної праці, щоб повернути їх усіх у добро. А—астра, і крокус, і кардамони розцвілі, правдива кризантема, і рожі — повні й обильні заразом.

„Святий Гіметею!“ сказала переляканя Мелісса. „Я знала, що вони не знають як робиться мід, та вони забули Закон Цвітів. Що станеться з ними?“

Тінь впала через місток, як Пасічник переходив з своїм сином. Вироди поховалися у середину, і Голос за Серпанком сказав: „Я завдово не дбав про старого улика. Подай мені курильник.“

Мелісса почула і влетіла через отвір. „Ходи, ах, ходи!“ кричала вона. „Се руїна, що її заповідала Королева-Матка. Королівно, ходи!“

„Справди, ти така старосвітська що й годі сказати,“ сказав Вирід на перехідній стежці. „Хмара, мабуть, заступила сонце; та пошо ся гістерія? Передусім, що роблять Королівни у так пізній порі? Чи ти забула, що саме час Улікового Підвечірку? Давай співати молитву перед їдінням.“

Мелісса подrapала за ним усіма шістьма ногами. Сахарисса побігла до останків здорової криги з червою. „Кинь і геть!“ крикнула вона поперек усеї темної криги. „Годівники, сторожі, віяльники, замітачі — геть! Не журіться дітвою, краще для них як погинуть. Утікайте перед Світлом і Горячим Димом!“ Перший ясний, відважний заклик Королівни (Мелісса знайшла її) піднявся і залунав по цілому Улику. „La Reine le veult! Рій, р-рій, р-р-рій!“

Улик затрясся; під ним роздався грім, неначе хто роздер полотно.

„Не лякайтесь, кохані,“ сказали Вошинні Молі. „Се наша справа. Дивіть у гору і побачите як Новий День свитає.“

Вкінци вони дійшли до виходу, ступаючи по мягких тілах неодного з тих, кому вони послугували.

„Далі, геть, у гору!“ гукнула Мелісса Королівні в ухо. „Для добра Улика. До Старого Дуба!“ Молода Королева-Матка зірвалася з примостку, заколесувала раз, кинулась на найнижшу галузь старого дуба, а з нею пішов її вірний рійчик — можна-б було його накрити пів-квартою — почепився і повис.

„Тримайтесь тісно!“ задихалася Мелісса. „Старі легенди справдилися! Дивіть!“

Улик був напів закритий димом і Постаті снувалися крізь дим. Чути було, як рамка твердо ломалася; видко було, як піднималася вгору і крутилася в величезних руках — нечиста, збутивла і зіпсована бриль сірого воску, зігнила черва і дрібні комірки трутнів; а по всім тім повзали Вироди. Все чого сонце не видало.

„Та-ж бо се не улик! Се музей незвичайностей!“ сказав Голос за Серпанком. Се тілько Пасічник говорив з сином.

„Можеш докоряти їм, тату?“ сказав другий голос. „Він з'їджений Вошинною Молю. Диви!“

Видобуто нову рамку. Палець перешов наскрізь і вона розсипалася на дрібні кусники сухої гнилі.

„Рамка число чотири! Се була колись улюбленна крига твоєї Мами,“ шепнула Мелісса Королівні. Я була при тім як вона клала туди не одно добре яйце.“

„Не мішаєш ти post hoc з propter hoc?“ сказав Пасічник. „Вошинна Міль лиш тоді має успіхи, коли слабі пчоли впustять її.“ Третя рамка затріщала і вийшла на світ. „Все те повне черви від плідних робітниць. Се трапляється лише як пень ослабне. Фе!“

Він ударив нею об коліно неначе ситком і вона розпалася на кусники.

Малий рій задрожав приглядаючися, як карловаті черви трутнів слабо повзали по траві. Чимало здорових пчіл годувало кригу, знаючи добре, що їх праця даремна; та дійсний вид знищеної, хоч би й безхосенної, роботи пригноблює доброго робітника.

„Ні, їм подишилося дешо відродної сили,“ сказав другий голос. „Ось маточник.“

„Та він забитий геть між... Що на світі сталося тим бідолашкам? Вони мабуть стратили інстинкт будови кліток.“ Батько підняв рамку, де пчоли пробували будувати круглі комірочки. Вона подобала на рябу шапочку гнилого гриба.

„Ще не зовсім,“ поправив син, „ось приймні один рядок самих добрих комірок.“

„Моя робота,“ сказала Сахарисса сама до себе. „Тішить мене, що Чоловік має для мене признання.“ —

Сю рамку, як всі інші, зломано і кинено на купу з останніми між гнилий поточений хлам.

Коли рамка ішла за рамкою, рій переживав розцвіт, небезпеку і розпад всього, що було доброго і злого в кождім кутику їх улика за раніших поколінь. Була там черна крига, така стара, що вони й забули, де вона висіла; оранжова, жовта і руда крига з припасами, збудована так як пчоли давно будували, поки були введені нові поліпшення; і був малий, білий, крихий, новий виріб. Листок по листку, навіть крига з червою, що в свої часі держала на собі незлічені тисячі безіменних робітниць; кусні старої трутневої криги, широкої і з високими раменами, що показували, до якого знаку мужська черва мала рости; і на два пальці глибокі склади меду, порожні, та все ще величаві; все те залиплене і замішане у покручені окрухи, скісно на дротах, пів-кліточки, робота почата і покинута, або ґрандіозні, тонко-стінні зложені комірки, наповнені сміттям і покриті брудом.

Зле чи добре, все було так поперерізуване рівчиками Вощинної Молі, що падаючи на купу розсипалося на порох.

„Дивіть!“ кликала Сахарисса. „Ось той Великий Огонь, що заповідала Королева-Матка. Хто має силу дивитися?“

Полумя обгорнуло купу сміття і чути було спалений віск.

Постаті схилилися, піднесли Улик, перевернули й витрясили його на траву. Каскада Виродів, кусні поломаної криги, луска, мох та черва висипались, затріщали, засичали, покрутилися трохи, потім полумя піднеслось і обгорнуло ціле отнище.

„Ми мусимо провести дезінфекцію,“ сказав Голос, „подай мені сірчану свічку, будь ласка.“

Порожній Улик поставлено назад на давнє місце, світло поставлено до цілінної середини; поверх за поверхом зложили Постаті наново, замкнули вхід і пішли геть. Рій пильнував цілу довгу ніч світла, що визирало крізь щілини. Над ранком надійшла одна Вошина Міль, бозоромно шибаючи собою.

„Ми перерахувалися, щодо Нового Дня, кохані,“ почала вона, „гді вимагати від людей, щоб були зразу бездогани. Се була наша помилка.“

„Ні, помилка була виключно наша,“ сказала молода Королева-Матка.

„Вибачте, сказала Вошина Міль.“ Коли візьмете під увагу величезний під'єм — назви його добрим або злим — викликаний нашим впливом, то мусите призвати, що ми, і тільки ми самі — —

„Ви?“ сказала молода Королева-Матка. „Наш пень не був сильний. І тому ви прийшли

— так само як кожда інша хорoba могла була прийти. Тримайтеся разом, вся моя челядь!“

Коли сонце піднялося, Серпанком покріти Постаті з'явилися і побачили їхній рій на кінці віти, недалеко старого Улика, як чекав терпливо — жменя, однаке готова працювати далі.

Переклала з англійського М. Т.

На святий вечір

ВІКНО. На нім маляр-мороз
Малює білю й сріблом душі-цвіти:
Китиці безаромних тубероз;

На їх вітках роса так тъмаво світить.
По середині хати стіл,
Кругом, як слід, розставлена посуда,
І дідухом притрущений весь піл,
І образи — мов ждуть якогось чуда.

В куті дідух. Біля дверей
Стойть і ніби теж когось чекає,
Що на свят-вечір мав прийти. Він злий —
• Опівніч, а нікого ще немає.
Вже на столі дванайцять свіч
Догорює. Димок кругом снується
Аж слози образам спливають з віч....
Чому-ж ніхто, ніхто тут не явиться?
Невже-ж спізнилися? Невже-ж
Забули?.... І питання, як з клубочка
Нитки, снуються.... Не прийшли.... Еге-ж!
Ми без землі, без волі, слави....

..... Точка!

Берлін, 22. XII. 1923.

Боідан Лепкий

ЗМІСТ 2-ГО ЗШИТКА:

	Стор.
ЧОРНИЙ РІК В ІСТОРІЇ НІМЕЧЧИНИ	17
З ГАЛИЦЬКОЇ ТРАГЕДІЇ	18
У НАРОДУ ДІДИЧНОЇ МУДРОСТИ В ПОЛІТИЦІ	19
РУЙНА ЕВРОПЕЙСЬКОЇ ЦІВІЛІЗАЦІЇ?	
— І. КРЕВЕЦЬКОГО	21
МАРКО ВОВЧОК — Б. ЛЕПКОГО	23
РОСІЙСЬКІ ІСТОРИЧНІ ЖУРНАЛИ В 1922—1923 РР. — І. КРЕВЕЦЬКОГО	24
УМІННЯ ПАНУВАТИ	25
ПОЛІТИЧНЕ ВИХОВАННЯ	25
НЕВІДОМІ ТВОРИ М. ЛІСЕНКА — З. К.	26
РЕВОЛЮЦІЯ І ХАРАКТЕРИ	26
КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ В 1923-ІМ Р. — Л. ВОЛОХ	26
УКРАЇНІЗАЦІЯ, „ПУТЬ ПРОСВЕЩЕ- НИЯ“ І УКРАЇНСЬКА КНИЖКА	28
НОВА СТУДІЯ НАД „СЛОВОМ О ПОЛКУ ІГОРЕВІ“	28
НОВА КНИЖКА — З. К.	29
РОМАН ЧОТИРЬОХ — М. Т.	29
НАЙГІРША КНИЖКА — М. Т.	29
ТЕХНІЧНА ШКОЛА У. М. С. А. У ВІНС- ДОРФІ	29
ЛІСТУВАННЯ	29
РІДНИЙ УЛИК — РЕД'ЯРДА КІПЛІНГА	30
НА СВЯТИЙ ВЕЧІР — Б. ЛЕПКОГО	32
ОБРАЗКОВИЙ ДОДАТОК	

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО

КНИЖНЕ Й ГАЗЕТНЕ ВИДАВНИЦТВО У БЕРЛІНІ
ОКРЕМІЙ ВІДДІЛ У ЛЬВОВІ

I. Бібліотека „Українського Слова“.

	Дол.
1. В. Андрієвський. До характеристики українських правих партій	0,10
2. В 60-і роковини смерті Шевченка, зібр. Кузеля	0,10
3. Бандурист. Жах. Збірка оповідань	0,10
4. Б. Леппій. Незабутні. Нариси	0,15
5. Пам'яті І. Франка. Збірка З. Кузеля	0,10
6. В. Андрієвський. З минулого. Т. I	0,70
7. Українська літературна мова й правопис	0,10
8. І. Ногайревський. Твори. Т. I. Енеїда	0,45
9. І. Ногайревський. Твори. Т. II. Наталка Полтавка, Москаль чарівник і	0,25
10–12. Д. Дорошенко. Славянський світ в його минулому й сучасному	1,50
В гарній оправі в $\frac{1}{2}$ полотно з картою Славянщини	2—
13. В. Леонтович. Спомини утікача	0,30
14. І. Герасимович. Життя й відносини на Радянській Україні	0,20
15. Д-р С. Томашівський. Під колесами історії	0,25
16–17. О. Стороженко. Твори. Марко Проклятий і н	0,90
18. Слово о полку ігоревім. Оригінал і переклад, із поясненнями Лепішного (Друкується)	—
19. Т. Шевченко. Кобзар, з ілюстр.	1,50
20. Т. Шевченко. Гайдамаки. Ілюстр. видання	0,90
21–22. Т. Шевченко. Повісті (Артист, Музика й і.)	0,90
23. Т. Шевченко. Думки. Вибір поезій	0,05
24. Достойно есть. Збірка пам'яті Т. Шевченка	0,05
25. О. Федъянович. Вибір поезій	0,05
26. Дещо про гроши	0,05
27. Рідне Слово. Збірка новель і оповідань	0,90
28. П. Куліш. Твори. Т. I. Чорна Рада	0,50
29. П. Куліш. Твори. Т. II. Повеї	0,50
30. В. Леонтович. Хроніка родини Гречок	—
31. І. Герасимович. Голод на Україні. З 39 обр.	0,50
32–33. В. Бирчак. Василько Ростиславич	1—
34. В. Емець. Кобза та кобзарі, а бібліот. Кузелі, ілюстр.	0,35
35. Б. Клін. Національне виховання	0,15
36. П. Куліш. Твори. Т. III. Україна, з ілюстр.	0,30
37. П. Куліш. Твори. Т. IV. Псалтир	0,50
38. Д-р Ст. Рудницький. Огляд національної території України	0,35
39. І. Орлов. Каїн і Авель. Драма	0,30
40. Д-р Ст. Рудницький. Українська справа зі становищем політичної географії	0,50
41. В. Андрієвський. З минулого. Т. II, ч. 1, Гетьман	0,50

	Дол.
42. В. Андрієвський. З минулого. Т. II, ч. 2, Ди-ректорія	0,50
43. О. Яременко. Основи пластиунства (скавтингу)	0,10
44. О. Щоголів. Вибір творів	0,25

II. Монографії з обсягу мистецтва.

1. Ол. Архипенко. Твори. З портр. художника, 66 фот. й вступною статтею Г. Гільдебранда. Видання в укр.-англ., нім. і франц. мовах	5,—
2. О. Новаківський. Твори. З портретом художника й 25 світлинами. (Кінчиться друкувати.)	—

III. Підручники.

1. Ол. Барвінський. Оповідання з всесвітньої історії (старинній є середньовічної), ч. I	0,40
2. Ол. Барвінський. Оповідання з всесвітньої історії, ч. II. (Нововічна доба)	0,40
3. М. Аркас. Історія України. (Друкується)	—
4. М. Ваврикевич. Порадник учителя нової української школи	0,50

IV. Словарі.

1. Б. Грінченко. Словарик української мови (українсько-російський словарик), повний, в двох томах кишенькового формату, в оправі	6,—
2. Уманець і Спілка. Російсько-український словарик в 1 томі в кишеньковому форматі, в оправі	5,—

V. Чужомові видання.

1. J. Herasymowisch. Hunger in der Ukraine. Mit 46 Bild.	0,75
2. N. Koslowariv. Zwei russische Nationalitäten, z. V. predmovoju Barvins'kogo. (Кінчиться друкувати.)	—

VI. Поза серіями.

1. Струни. Антологія української поезії від найдавніших до пізніших часів. Владицівська Б. Леппій. 2 томи. З багатьома портретами	2,75
2. Б. Леппій. Ювілейна збірка з вибором найновіших недрукованіх творів. (Кінчиться друкувати.)	—
3. Золоті Ворота. Альманах Сітових Стрільців, з малюнками Ковжуна, Іванця й Перфецького, під ред. І. Рудницького	—

Всі книжки можна теж дістати на люксусовому папері по вищих цінах. * Примірники в оправі — 50% дорожчі

Пошукуємо представників і кольпортерів

Для кожної серії підготовляється цілий ряд нових книжок

Купуємо нові твори від авторів * На бажання висилається докладний каталог

Книжки висилаються тільки за попереднім надісланням грошей

Видавництво передає й виконує теж усі друкарські роботи

Адреса Видавництва:

UKRAINSKE SLOWO / Buch- und Zeitungsverlag G. m.
Berlin-Schöneberg, Hauptstraße 11 b. H.

Приймається передплата на 1924-ий рік

на новий ілюстрований тижневик видання
„Українського Слова“ в Берліні п. з.

ЛІТОПИС

ПОЛІТИКИ, ПИСЬМЕНСТВА І МИСТЕЦТВА

під редакційним проводом

С. Томашівського

„Літопис“ не буде служити жадній політичній партії, ні жадній доктрині, натомість змагатиме до поглублення і поширення української національної думки й культури шляхом основного самопізнання, поважної критики та систематичного познайомлювання читачів з головними проявами політичного й культурного життя західного світу.

Перше число „Літопису“ появиться 22-го грудня 1923, друге 5-го січня 1924; з 17-го січня 1924 часопис виходитиме правильно кождої суботи, покищо в обемі 16 сторінок великого журнального формату (4°), з окремим образковим додатком.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

	в Німеччині	в Америці	в інш. краях Європи
на 1/2 року . . .	М. 6,00	Дол. 2,25	Фр. ш. 9,00
на 1/4 року . . .	М. 4,00	Дол. 1,50	Фр. ш. 6,00
поодинокий зшиток	М. 0,35	Дол. 0,15	Фр. ш. 0,50

На бажання висилає адміністрація ч. 1 на показ безплатно

ОПОВІСТКИ КОШТУЮТЬ:

Ціла сторінка . . .	80 марок	1/4 сторінки	25 марок
1/2 сторінки . . .	45 марок	1/8 сторінки	15 марок
один рядок	0,40 марок		

Гроші й матеріали слати на адресу:

Verlag „Ukrainske Slowo“, Hauptstr. 11, Berlin-Schöneberg

У Галичині передплату приймає представник „Українського Слова“ Іван Рудницький: Львів, ул. Тарновського, ч. 7. — Передплату у Чехословаччині просить висилати наше конто в Živnostenska Banka v Praze. — В Ужгороді „Літопис“ можна дістати в книгарні „Тиса“.